

*Annukka Armanto, Aija Kettunen, Terhi Laine,
Hanna Niemi, Aino-Elina Pesonen & Ilse Vogt*

Lapsen ääni koulussa
Projektin loppuraportti

**Annukka Armanto, Aija Kettunen,
Terhi Laine, Hanna Niemi,
Aino-Elina Pesonen & Ilse Vogt**

Etelä-Suomen Lapsen ääni

Lapsen ääni koulussa

Projektin loppuraportti

**Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2011**

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA
D Työpapereita 57

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: www.scanstockphoto.com / Heikki Mäkikallio
Taitto: Tiina Hallenberg

ISBN 978-952-493-153-3 (nid.)

ISBN 978-952-493-154-4 (pdf)

ISSN: 1458-3674

Juvenes Print Oy
Tampere 2011

TIIVISTELMÄ

Armanto Annukka
Kettunen Aija
Laine Terhi
Niemi Hanna
Pesonen Aino-Elina
Vogt Ilse

Lapsen ääni koulussa
Projektin loppuraportti

Helsinki : Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2011

43 s.
3 liitettä

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja
D Työpapereita 57

ISBN
978-952-493-153-3 (nid.)
978-952-493-154-0 (pdf)

ISSN
1458-3674

Lapsen ääni koulussa -hanke toteutui Etelä-Suomen Lapsen äänen osa-hankkeena. Hanketta rahoitti Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämishohjelma KASTE vuosina 2009–2011. Lapsen ääni koulussa -hankkeen yleisenä tavoitteena oli lisätä lasten osallisuutta koulussa kehittämällä varhaisen tuen menetelmiä. Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi olivat: 1) lähituen lisääminen koululaisille, 2) koululaisten ja vanhempien vertaistoiminnan käynnistäminen ja 3) moniammatillisen ja monialaisen yhteistyön kehittäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) vastasi hankkeen toteutuksesta.

Hanke toimi kolmella pääkaupunkiseudun koululla vuosina 2009–2011. Mellunmäen ala-aste Helsingistä, Päivänkehrän koulu Espoosta ja Ylästön koulu Vantaalta osallistuivat tähän hankkeeseen, jonka vaikutuspiirissä on ollut yhteensä 1443 oppilasta.

Hankkeen aikana sosionomi- (amk), sairaanhoitaja- ja terveydenhoitaja-opiskelijat harjoittelivat kouluilla, tekivät niissä oppimistehtäviä ja opinnäytteitä. Terveydenhoitoalan opiskelijat edistivät koululaisten terveyttä terveys-tuokioiden aikana. Opiskelijat kehittivät lapsen ja vanhempien osallisuutta vahvistavia toimintamuotoja kuten välituntitoimintaa, vanhempain aamukahvihetken, kummi- ja kerhotoimintaa. Lisäksi hankkeessa järjestettiin opettajille konsultaatioita, joissa edistettiin kodin ja koulun yhteistyötä.

Hankkeen tuotoksina syntyi ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyön malli sekä sosiaaliohjauksen malli, joka perustuu lapsilähtöiseen, lasta voimaannuttavaan työskentelytapaan. Lapsen on helppo tulla juttelemaan opis-

kelijalle, joka ei edusta peruskoulua instituutiona. Kynnys on matala. Tällä voi olla lapselle suuri, ongelmien kasaantumista ehkäisevä merkitys.

Opiskelijoiden toteuttamaa lähitukea pidettiin kouluilla hyödyllisenä. Joitakin hankkeessa kehitettyjä toimintoja otetaan tulevaisuudessa osaksi koulujen arkea. Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyö todettiin molemmille hyödylliseksi ja sitä kehitetään edelleen. Myös koulun sosiaaliohjauksen mallia ja hyötyjä pystyttiin määrittelemään hankkeen aikana.

Asiasanat:

lähituki, kehittäminen, vertaistoiminta, moniammatillisuus, monialaisuus, sosiaaliohjaus alakoulussa, osallisuus, varhainen tuki, terveyden edistäminen

Teemat:

Hyvinvointi ja terveys
Kansalaisyhteiskunta
Kasvatus ja koulutus

Julkaistu:

Painettuna ja Open Access-verkkopainatuna

Painetun julkaisun tilaukset:

Granum-verkkokirjakauppa <http://granum.uta.fi/>

Verkko-osoite:

http://www.diak.fi/files/diak/Julkaisutoiminta/D_57_ISBN_9789524931540.pdf

Esipuhe

Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyö ja vuoropuhelu ympäröivän yhteiskunnan kanssa toteutuu keskeisimmin erilaisten hankkeiden, opiskelijoiden ja tiedonvälityksen kautta. Keskeisenä tavoitteena on pyrkiä tuomaan työyhteisöjen käyttöön konkreetteja välineitä työn parantamiseksi. Tavoittelemme siis erityisesti hyvää ja hyödyllistä lopputulosta, joka lisää ihmisten osallisuutta.

Yhtenä hankkeittemme periaatteena on nivoa yhteen kaksi prosessia: opiskelijoiden oppiminen ja henkilökunnan kehittäminen. Usein prosessien yhdistäminen on haastavaa mm. aikataulujen takia. Lapsen ääni koulussa -hankkeessa näiden kahden prosessin yhdistäminen on onnistunut sujuvasti ja tuloksetkaasti. Kolmisenkymmentä opiskelijaa on osana harjoitteluaan kehittänyt malleja yhdessä opettajiensa kanssa. Lisäksi hankkeessa on syntynyt jo seitsemän opinnäytetyötä ja saman verran on valmistumassa. Periaatteemme oppimisen ja kehittämisen yhdistämisestä on toteutunut hienosti, mistä kiitos hankkeessa mukana olleille lehtoreille.

Toivottavasti hankkeessa syntynyt malli ja yksittäiset käytänteet löytävät paikkansa koulujen toiminnassa ja tulevat näin lasten hyödyksi.

Sakari Kainulainen
tutkimusjohtaja

Sisältö

Esipuhe	5
Sisältö	7
I Kehittäminen	9
1. Johdanto: Koulu lapsen toimintaympäristönä	9
2 Tavoitteet ja rakenne	9
Projektin rakenne	11
Opiskelu hankkeessa	12
2. Kehitetyt toimintamuodot	14
Koulu tutuksi tuleville ekaluokkalaisille	15
Kummitoiminta	16
Välituntileikkien ohjaus	17
Tytöjen kerho	18
Tunnetaidot	18
Terveyden edistämisen teematuokiot	19
Aamuhetki vanhemmille	21
Koulutus ja konsultaatiot koulun henkilökunnalle	21
3. Yhteistyön ja sosiaaliohjauksen mallintaminen	24
Ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyömalli	24
Sosiaaliohjaus koululla	25
II Arviointi	27
4. Arvioinnin lähtökohdat ja toteutus	27
Tavoitteet hankkeen taustalla ja hankkeessa	28
Asiakasvaikutuksia ja toimintamallien juurtumista	29
Muut kehitetyt toimintamallit ja niiden juurtuminen	33
Hankkeen toteuttamiseen liittyviä huomioita ja haasteita	36
5. Yhteenveto arvioinnista	37
LÄHTEET	39
Liite 1 Ohjausryhmän jäsenet	41
Liite 2 Harjoittelut hankekouluissa	42
Liite 3 Hankkeeseen tehdyt opinnäytetyöt	43

I Kehittäminen

1. Johdanto: Koulu lapsen toimintaympäristönä

Lapsuuden elinolot vaikuttavat ratkaisevasti hyvinvoinnin ja terveyden kehittymiseen. Lapsissa heijastuu perheiden ja yhteiskunnan hyvinvointi ja myös pahoinvointi, joka näkyy psykososiaalisina oireina, koulunkäyntiongelmienä ja pähteiden käyttönä. Kouluyhteisö on perheen ohella lapsen ja nuoren tärkeä kehitysyhteisö. Heidän elämänsä, kipunsa ja vaikeutensa, monesti myös perheiden ongelmat, tulevat tosiksi päivittäin koulun arjessa. Koulu kohtaakin tämän hetken yhteiskunnassa monia haasteita. Sen on opetus- ja kasvatustehtävänsä lisäksi vastattava lasten ja nuorten avunhuutoihin sekä kohdattava perheiden vaikeuksia. Kouluiässä alkava syrjäytyminen näkyy usein ensimmäiseksi oppimis- ja sopeutumisongelmina sekä poissaoloina.

Oppilaiden näkökulmasta koulu on yksi tärkeimmistä sosiaalistajista ja koulukokemuksilla on tärkeä merkitys lapsen ja nuoren kokonaiskehitykselle. Kokemukset työskentelystä ja osallisuudesta vaikuttavat käsityksiin ja asenteisiin työstä ja yhteisön jäsenenä toimimisesta. Koulun tehtävänä on edistää sellaista oppilaslähtöisyyttä, jossa oppilaita rohkaistaan itsenäiseen vaikuttamiseen heidän omaa elämäänsä koskeissa asioissa. (Launonen & Pulkkinen 2004, 23–24.) Koulun toimintakulttuurin tulisi olla avoin ja vuorovaikutteinen ja tukea yhteistyötä sekä koulun sisällä että kotien ja muun yhteiskunnan kanssa. Oppilaalla tulee olla mahdollisuus osallistua koulun toimintakulttuurin luomiseen ja sen kehittämiseen. (Opetushallitus 2004.)

Kouluyhteisön kehittämisellä voidaan tukea lasten kehitystä ja hyvinvointia. Hyvinvoiva koulu voi tukea erityisesti haasteellisissa kasvuolosuhteissa eläviä lapsia, joiden riski syrjäytyä on muita suurempi. Varhaista ongelmiin puuttumista ja tuen tarjoamista lapsen kehitysympäristöissä, kuten koulussa, pidetäänkin tärkeänä poliittisissa puheissa ja kehittämisohjelmissa (Opetusministeriö 2007; Sosiaali- ja terveysministeriö 2008) Lasten pahoinvointia voidaan ehkäistä koulun tarjoamalla varhaisella tuella. Tämä edellyttää terveydenhuollon, mielenterveyshuollon ja/tai sosiaalityön vahvistamista koulussa. (Brenner ym. 2007; Milbourne 2005.)

Lapsen ääni koulussa -projekti toteutettiin vuosina 2009–2011 kolmessa pääkaupunkiseudun alakoulussa. Tavoitteena oli lisätä lapsen kokemaa osallisuutta ja lähitukea koulupäivän aikana. Innovaatiovaiheessa sosionomi (amk), sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijat harjoittelivat kouluilla ja dokumentoivat toimintaa tekemiinsä oppimistehtäviin ja opinnäytetöihin. Toiminta sijoittui ensisijaisesti oppituntien ulkopuolelle, esimerkiksi väli- ja ruokatunneille ja koulupäivän jälkeiseen kerhotoimintaan. Kohderyhmänä

olivat alakoulun kaikki lapset. Erityistä huomiota kiinnitettiin niihin koululaisiin, jotka muutoin jäivät syrjään koulupäivän aikana. Hanke tuotti konkreettisia toimintatapoja, joilla voidaan lisätä lapsen osallisuutta koulupäivän aikana. Tuloksena on malli ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyöstä ja sosiaaliohjauksesta.

Etelä-Suomen Lapsen ääni -kehittämishjelman kokonaisarviointista vastasi tehtävään palkattu tutkija ja arviointiryhmä. Lapsen ääni koulussa -osahankkeessa toteutettiin myös oma arviointi, jonka tarkoituksena oli tukea hankkeen toteuttamista ja koota tietoa kehittämistyön vaikutuksista. Arvioinnissa kiinnitettiin huomiota hankkeen tavoitteiden määrittämiseen sekä todennäköisiin vaikutuksiin lasten, nuorten ja perheiden arjessa, toimintakyvyssä, hyvinvoinnissa ja osallisuudessa (asiakasvaikutukset). Lisäksi kiinnostuksen kohteena olivat hankkeessa kehitettyjen toimintamuotojen mahdollisuudet juurtua osaksi palvelurakennetta.

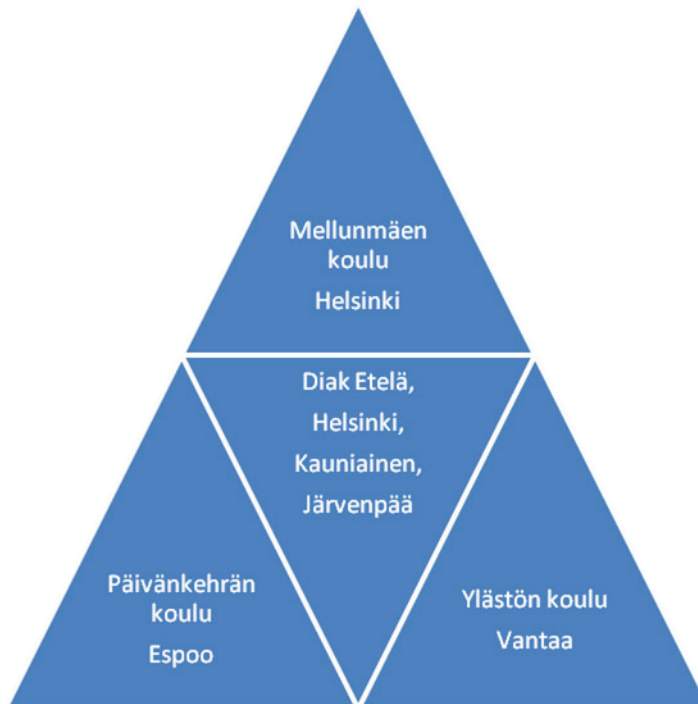
Tämä loppuraportti jakaantuu hankkeen kuvaukseen ja arviointiin. Aluksi kerrotaan hankkeen tavoitteet ja rakenne, sitten tuodaan esille kehitetyt toimintatavat, jonka jälkeen esitetään toiminnan mallinnus. Raportti on kirjoitettu siten, että lukija voi mahdollisesti sen perusteella soveltaa kehitettyjä toimintamuotoja.

Diakonia-ammattikorkeakoulun Lapsen ääni koulussa -hankkeen projekti-tiimi (Annukka Armanto, Terhi Laine, Hanna Niemi, Aino-Elina Pesonen, Ilse Vogt) on kirjoittanut raportin ensimmäisen osan ja tutkijayliopettaja Aija Kettunen arviointia käsittelevän osuuden.

2 Tavoitteet ja rakenne

Hankkeen yleisenä tavoitteena oli lisätä lasten ja varhaisnuorten osallisuutta koulussa kehittämällä varhaisen tuen menetelmiä. Hankkeen alussa keinot tavoitteiden saavuttamiseksi määriteltiin seuraavasti: 1) lähituen lisääminen koululaisille, 2) koululaisten ja vanhempien vertaistoiminnan käynnistäminen ja 3) moniammatillisen ja monialaisen yhteistyön kehittäminen.

Hanke kohdistui kolmelle koululle pääkaupunkiseudulla vuosina 2009–2011 (kuvio 1). Mukana oli Mellunmäen ala-aste Helsingistä, Päivänkehrän koulu Espoosta ja Ylästön koulu Vantaalta. Mellunmäen ja Päivänkehrän koulut olivat mukana hankkeessa sen alusta asti. Yhteistyö Ylästön koulun kanssa käynnistyi toiminnan viimeisenä lukuvuonna (2010–2011). Mellunmäen ala-asteella on 280, Päivänkehrän koululla 545 ja Ylästön koulussa 518 oppilasta. Hankkeen vaikutuspiirissä on ollut yhteensä 1443 oppilasta.

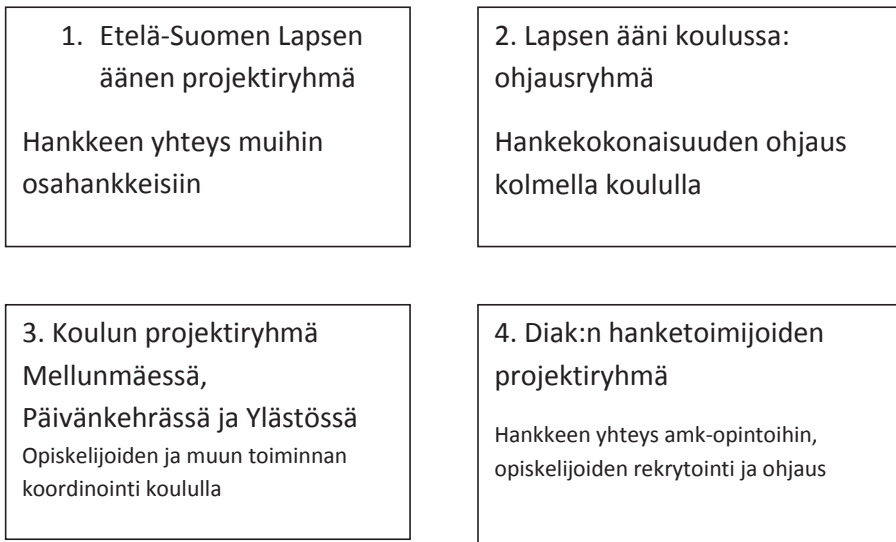

Kuvio 1: Hankkeen koulut

Hanketta edelsi Kodin ja koulun yhteistyö -hanke (2007–2009), jossa vahvistettiin lasten koulunkäyntivalmiuksia Mellunmäen ala-asteella ja luokka-kohtaista ryhmäytymistä Päivänkehrän koululla sekä Pallo hallussa – terveyttä kaveriporukassa -hanke (2007–2008), jossa luotiin lasten ja nuorten terveyttä edistävä toimintamalli yhteistyössä ammattikorkeakoulun, alueellisen urheiluseuratoiminnan ja kouluterveydenhuollon kanssa Espoossa. (Armanto 2009; Pesonen & Lehtinen & Huhtala 2010.)

Projektin rakenne

Lapsen ääni koulussa -hanke oli yksi Etelä-Suomen Lapsen äänen osahankkeista. Sitä rahoitti Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE vuosina 2009–2011 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008). Helsingin kaupunki hallinnoi Etelä-Suomen Lapsen ääni -hanketta. Diakoniammattikorkeakoulun Etelän yksikkö vastasi Lapsen ääni koulussa -hankkeen toteutuksesta. Hanke oli osa pääkaupunkiseudun lapsen äänen varhaisen tuen toimintalinjaa, jossa korostui lapsi- ja perhelähtöinen varhainen vastuuotto ja osallisuuden lisääminen.

Kuvio 2: Lapsen ääni koulussa -hankkeen rakenne

Etelä-Suomen Lapsen äänen projektiryhmä kokosi yhteen eri osahankkeiden toimijat. Tässä projektiryhmässä jaettiin kokemuksia eri hankkeiden kesken ja linjattiin hankkeiden toimintaa (kuvio 2). Lapsen ääni koulussa hankkeen ohjauksesta vastasi ohjausryhmä, johon kuului edustajia jokaisesta koulusta (liite 1). Edustajia oli myös hallinnosta. Ohjausryhmä kokoontui seitsemän kertaa. Ensimmäisessä kokouksessa 2.9.2010 ohjausryhmä määritteli tehtävänsä seuraavasti: "Ohjausryhmän tehtävänä on linjata hankkeen toteuttamista. Ohjausryhmän on oltava tietoinen hankkeen konkreettisista toteumista. Ohjausryhmä toimii mukana olevien koulujen yhteistyöfoorumina. Sen jäsenet vievät omissa organisaatioissaan eteenpäin tietoa hankkeen toteutuksesta ja saavutetuista tuloksista." Koulukohtaisiin projektiryhmiin kuului jäseniä oppilashuoltoryhmästä ja ne linjasivat kouluilla tapahtuvaa toimintaa.

Diakin projektiryhmä oli monialainen kehittäjätiimi, jossa oli sekä sosiaali- että terveysalan edustus ja opetus-, tutkimus- ja konsultaatio-osaamista. Projektiryhmä koordinoi hanketta, opiskelijoiden rekrytointia ja ohjausta sekä vastasi osaamisen kehittämisestä ja tutkimustoiminnasta.

Opiskelu hankkeessa

Ammattikorkeakouluopetuksen tulee perustua työelämän ja sen kehittämisen vaatimukseen. Tavoitteena on opiskelijan asiantuntijuuden kehittyminen

ja yksilöllisen kasvun tukeminen. (Ammattikorkeakoululaki 351/2003.) Yhtenä työelämän ja työelämäyhteistyön kehittämisen välineenä ammattikorkeakouluissa toimivat opetukseen sisällytetyt käytännön työelämän tarpeesta lähtöisin olevat hankkeet.

Korkeakoulujen ja työelämän välisissä yhteistyöhankkeissa ammattikorkeakoulut voivat tarjota opiskelijoille mahdollisuuden orientoitua tuleviin työtehtäviinsä ja ammattikorkeakouluilla on mahdollisuus ennakoida työelämän tulevia osaamistarpeita (Opetusministeriö 2007). Opiskelija voi kehittää hankkeissa sekä työelämässä vaadittavia taitoja että projektityöskentelytaitoja (Vesterinen 2001).

Projektioiskelun ohjauksessa ja arvioinnissa ei toimita ensisijaisesti koulutuksen ehdoilla. Opiskelussa pyritään omaksumaan työelämässä jo olemassa olevia käytäntöjä ja innovoimaan uusia asioita. Opiskelijan, opettajan ja työelämäedustajan roolijaon tulee olla joustava prosessin aikana. Joustavuutta tarvitaan esimerkiksi kunkin osapuolen erityisosaamisen hyödyntämisessä sekä ajankäyttöön ja resursseihin liittyvissä kysymyksissä. Opettajan keskeisenä tehtävänä projektioiskelun aikana on tukea opiskelijoita haasteellisissa tilanteissa ja varmistaa, ettei substanssiosaamisen syventäminen jää prosessin aikana liian vähälle. (Helle & Tynjälä & Vesterinen 2004.)

Ammattikorkeakoulun lehtorit ja yhteistyökoulujen henkilökunta ohjasivat opiskelijoiden oppimista Lapsen ääni koulussa -hankkeessa. Ammattikorkeakoulussa opiskelijat saivat ohjausta sekä eri opintokokonaisuuksien lehtoreilta että hankkeessa mukana olevilta lehtoreilta. Hankelehtorit toimivat myös linkkeinä opiskelijoiden opintokokonaisuuksiin tiedottamalla hankkeesta ja rekrytoimalla opiskelijoita hankkeeseen (kuviot 3).

Hankelehtorit tukivat hankkeeseen osallistuvien opiskelijoiden oppimisprosessia ohjatuissa vertaisryhmissä ja hankeopiskelijoiden opinnäytetyöryhmissä. Lisäksi opiskelijat osallistuivat tarvittaessa alakouluissa kokoontuviin koulukohtaisiin projektiryhmiin, joissa oli mukana alakoulun henkilökuntaa ja hankelehtori. Eri ryhmien tarkoituksena oli tukea opiskelijoiden oppimistavoitteiden asettelua siten, että opiskelijat pystyivät yhdistämään tavoitteissaan hankkeen tavoitteet, opintokokonaisuuksien tavoitteet ja omat yksilölliset oppimistavoitteensa. Opiskelijat saivat ryhmissä myös mahdollisuuden tavata muita hankkeeseen osallistuvia opiskelijoita yli opintokokonaisuusrajojen ja reflektoida oppimaansa. Lisäksi opiskelijat jakoivat ryhmissä käytännön vinkkejä eri toimintojen suunnittelusta ja oppimistehtävistä. Ryhmät mahdollistivat myös yhteisten toimintojen monialaisen suunnittelun kohdekouluissa. Ryhmäohjauksen ja vertaistuen lisäksi opiskelijoilla oli mahdollisuus tavata ja konsultoida hankkeessa mukana olevia opettajia.

Kuvio 3: Opiskelijoiden oppimisprosessin tukeminen hankkeessa

Ammattikorkeakouluopintoihin kuuluu ennaltaehkäisevien menetelmien ja vuorovaikutustaitojen opiskelua. Kolmisenkymmentä opiskelijaa kehitti harjoittelujensa aikana toimintatapoja, joilla voidaan tukea lapsen kasvua ja kehitystä ja siten ennaltaehkäistä syrjäytymistä (liite 2). Lisäksi hankkeessa syntyi seitsemän opinnäytetyötä ja saman verran on valmistumassa (liite 3). Yhden harjoittelun kesto on kahdeksan viikkoa (15 op) ja opinnäytetyön laajuus on 15 opintopistettä, mikä vastaa noin kahden kuukauden kokopäivätyötä. Kun opiskelija teki hankkeessa harjoittelun ja opinnäytetyön, hänelle kertyi yhteensä 30 opintopistettä sosiaaliohjauksen tai kouluissa tehtävän terveyden edistämisen opintoja. Hankkeessa saatu ammattitaito siirtyy opiskelijoiden mukana työelämään.

2. Kehitetyt toimintamuodot

Hankkeessa kehitettiin sosiaaliohjauksen mallia alakouluihin. Sosionomiopiskelijat (amk) harjoittelivat ja tekivät oppimistehtäviä kouluilla. Lisäksi sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijat edistivät lasten terveyttä pitämällä muun muassa terveystuokioita. Opiskelijoiden toimenkuva ja tehtävät luotiin tilannekohtaisesti ja kunkin koulun tarpeista käsin. Sosionomiopiskelijat vastasivat toiminnoista, joista muut ammattilaiset eivät vastaa. Opiskelijat olivat lasten keskuudessa. He olivat läsnä ja kuuntelivat lasta välitunneilla, ruokailuissa ja koulupäivän jälkeen. He tarttuivat ongelmiin, kun sellaisia ilmeni. Koulua käy koko ikäluokka, joten se on oiva paikka varhaiselle tuelle.

Seuraavaksi esitellään toimintamuotoja, jotka voivat olla osa sosiaaliohjausta, koulun terveyden edistämisen käytäntöjä tai muun toiminnan kehittämistä. Kehittämishanke on aina prosessi, ja tässä hankkeessa tuotetut toimintamallit olivat hankkeen päättyessä eri vaiheissa. Jostakin toiminnasta oli jo valmistunut opinnäytetyö, toisesta se oli vasta tekeillä. Osa toiminnoista oli vakiinnuttanut paikkansa koulun arjessa, kun toisia vasta kokeiltiin.

Esiteltyjen toimintamuotojen lisäksi opiskelijat vastasivat kouluilla ryhmäytyksistä. Tavoitteena oli ekaluokkalaisten ryhmäyttäminen luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin edistämiseksi. Sekä lasten että opettajien antama palaute ryhmäytyksistä oli positiivista. Opettajat olivat mukana seuraamassa lasten ryhmäytyksiä ja heidän kokemustensa mukaan lapsista avautui esiin sellaisiakin piirteitä, joita luokkatilanteessa ei näy. Opettajat saivat tärkeää informaatiota lapsista ja heidän välisistä suhteistaan.

Koulu tutuksi tuleville ekaluokkalaisille

Lapsen ensimmäinen kouluvuosi luo pohjaa koko kouluajalle. Aloittaessaan koulunkäynnin lapsi siirtyy kokonaan uuteen maailmaan ja hänen elämäänsä tulee useita muutoksia. Fyysinen ja sosiaalinen ympäristö muuttuvat. Päiväkodin lapsiryhmässä on yleensä kolme aikuista, jotka jakavat kasvatus- ja hoitovastuun. Lasten ja aikuisten kanssakäyminen on luonteeltaan spontaania, ja yhdessäoloa rytmittävät arjen toiminnot. Aikuisen suhde lapseen muodostuu henkilökohtaiseksi ja toiminnan eriyttäminen on helppoa useamman aikuisen kesken. Koulussa opettaja vastaa luokasta yleensä yksin. Arkea määrittävät oppitunnit, jolloin opittava aihe ja sisällöt ohjaavat myös sosiaalista kanssakäymistä. Koulun kieli, kommunikaatio ja toimintatapa poikkeavat myös päiväkodissa totutusta. Esiopetuksen vapaaehtoisuuteen perustuvan opetteluun sijaan koulussa opiskellaan. (Brotherus, Hytönen & Krokfors 2002.)

Koulunkäynnin aloittamisen kynnyksellä madaltuu, jos lapsi voi jo ennalta tutustua kouluympäristöön. Tuleville ekaluokkalaisille järjestettiin ryhmätoimintaa, jossa lapset tutustuivat kouluympäristöön, koulun henkilökuntaan ja koululaisena olemiseen koulua edeltävänä keväänä. Ryhmässä opetettiin mm. koulun sääntöjä, jotta yhdessä toimiminen helpottuisi ja lapsi saisi selkeän kuvan siitä, mitä voi ja mitä ei voi tehdä. Ajatuksena oli, että erityisesti arat ja syrjäänvetäytyvät lapset tuntisivat itsensä aikaisempaa varmemmaksi, kun he aloittavat koulunkäynnin jo heille tutuksi tulleessa ympäristössä. Samalla rakennettiin luontevaa yhteistoimintaa päiväkodin, koulun ja vanhempien välille jo ennen lapsen koulunkäynnin alkua.

Saatujen kokemusten perusteella pienryhmätoiminnalla voidaan tukea koulua aloittavien lasten kouluvalmiuksia. Pienryhmätoiminnan antia ovat esi-

merkiksi lisääntynyt yhteistyö kodin, koulun ja päiväkodin välillä sekä lasten itsetunnon ja sosiaalisten taitojen vahvistuminen. Tämä on erityisen tärkeää, koska haasteet kouluvalmiuksissa voivat altistaa lapsen oppimisvaikeuksille ja kasvattaa näin mahdollista syrjäytymisriskiä.

Kummitoiminta

Koulu merkitsee lapselle oppimisen lisäksi ennen kaikkea ystäviä ja kavereita. Lapselle on tärkeää saada kuulua johonkin ryhmään ja tuntea itsensä hyväksytyksi. Koulu on lapselle paikka, jossa hyväksytyksi tuleminen ja ryhmään kuuluminen voi toteutua. Kummitoiminnalla pyrittiin luomaan kouluun myönteistä ja rakentavaa oppilaiden välistä vuorovaikutusta. Eräs tärkeä tehtävä oppilailla onkin vastuun ottaminen oppilastovereista. Kummitoiminta kehittää sosiaalisia taitoja ja kasvattaa oppilaita yhteisöllisyyteen ja aktiivisuuteen. Tavoitteena on lisätä suvaitsevaisuutta ja vähentää kiusaamista.

Kummitoiminta tukee uusia koululaisia heidän koulutaipaleensa alussa. Toiminta mahdollistaa pehmeän ja turvallisen koulun aloituksen pienille oppilaille ja kasvattaa yhteisöllisyyttä kouluympäristössä. Koulussa kummi on isompi oppilas (usein 5–6-luokkalainen), joka auttaa pienempää koululaista (1–2-luokkalaista) sopeutumaan uuteen ympäristöön, luo hyvää yhteishenkeä ja turvallisen ilmapiirin.

Yleisopetuksen viidesluokkalaiset toimivat kummeina ekaluokkalaisille. Kummitoimintaan kuului muun muassa kummitunteja, kummivälitunteja, retkiä ja yhteisiä tapahtumia yhdessä opettajien ja oppilaiden kanssa. Esimerkiksi kummivälitunnit on helppo tapa järjestää kummitoimintaa, koska välituntitoiminta ei vaadi suuria järjestelyjä tai aikataulujen yhteensovittamisia. Tarkoituksena on touhuta kummien- ja kummiluokkien kanssa, jotta kaikki tutustuvat toisiinsa paremmin ja yhteishenki kasvaisi. Välitunneilla leikkien lomassa tutustuminen ja asioista keskusteleminen tapahtuvat luontevasti.

Toiminnasta pidettiin päiväkirjaa, joka on ison kummin ja pikkukummin yhteinen vihko/kirja, johon kirjoitetaan, piirretään ja askarrellaan muistoja siitä, mitä on tehty yhdessä. Kummipäiväkirja jää kummitaipaleesta tärkeäksi muistoksi pikkukummille. Kun pikkukummista sitten muutaman vuoden päästä tulee itse iso kummi, hänen on mukava lukea päiväkirjaa ja muistella omaa koulun alkuaan. Kummitoiminta huipentui loppujuhlaan, jonka tarkoituksena oli muistella yhteistä kummi-aikaa. Oppilaat toivat eväitä ja herkkuja juhlaan. Juhlissa leikittiin yhteisiä leikkejä, pelattiin pelejä, pidettiin kiitospuheita, esitettiin näytelmiä jne.

Välituntileikkien ohjaus

Koulu on paikka, jossa lapset viettävät suuren osan elämästään. Tämän takia myös koulun pihalla on tärkeä rooli lapsen kasvulle. Pihaleikit opettavat lapsille vastavuoroisuutta ja kehittävät sosiaalisuutta ja neuvottelutaitoja. Myös lapsen motoriset taidot kehittyvät pihaleikeissä. Motoristen taitojen lisäksi pihaleikeissä kehittyvät muisti, kekseliäisyys, itsehallinta ja ympäristön havainnointi. (Ylimäinen & Pahtaja 2003, 38–39.) Leikki luo yhteenkuuluvuutta ja leikin välityksellä lapset tutustuvat toisiinsa. Leikkien ja pelien avulla on mahdollista liittää erilaisia ihmisiä yhteen ja ottaa erillään olevat mukaan yhteisöön. (Karlssoon 2003, 37.)

Välituntileikkien ohjausta toivottiin pitkille välitunneille, koska koulun henkilöstö koki pitkät välitunnit levottomina. Opiskelijat opettivat oppilaille leikkejä ja leikkivät heitä välitunneilla koulun pihalla. Toiminnan tavoitteena oli, että välitunneille saataisiin säännöllistä ohjattua toimintaa, johon kaikki saisivat ja uskaltaisivat osallistua. Välituntitoiminnan kehittämisen painopiste oli 1–3 -luokkalaisissa.

Viidesluokkalaisista oppilaista koulutettiin leikinopettajia siten, että he saivat hakea kirjallisella hakemuksella leikinopettajakoulutukseen. Leikinopettajiksi valikoitui viisi tyttöä ja kolme poikaa. Opiskelijat suunnittelivat neljän tapauskerran koulutuskokonaisuuden tuleville leikinopettajille. Jokaisella kerralla oli jokin tietty teema. Tavoitteena leikinopettajien koulutuksessa oli lisätä vuorovaikutustaitoja, yhteistyökykyä ja rohkeutta ilmaista itseään.

Ohjaamisen ja leikkien lomassa opiskelijat antoivat leikinopettajille palautetta heidän toiminnastaan ja miettivät yhdessä lasten kanssa, millainen ohjaus on selkeää ja hyvää. Palautteen antaminen kesken ohjaamisen oli hyödyllistä, koska silloin leikinopettajat alkoivat itsekkin kiinnittää huomiota siihen, kuinka voisivat esim. selkeyttää leikkejä tai sääntöjen kertomista pienille oppilaille. Leikinopettajien sosiaaliset taidot kehittyivät. Ensimmäisten leikinopettajavälituntien ujoista leikinopettajista kuoriutui reippaita leikkien ohjaajia. Myös leikinopettajien ongelmanratkaisutaidot kehittyivät. Alussa heille tuotti hämmennystä ja vaikeutta toimia, jos asiat eivät menneetkään välitunnilla niin kuin he olivat kaavailleet. Kun kokemusta karttui, myös improvisointikyky kehittyi.

Leikinopettajavälitunnit tulivat nopeasti tutuiksi pienemmille oppilaille ja he alkoivat odottaa ja kysellä niitä. Välitunneille muodostuikin nopeasti ”vakioasiakkaita”. Lopulta leikkeihin saatiin mukaan myös niitä, jotka alussa olivat sivustakatsojia, ujompia ja hitaammin lämpiäviä sekä lapsia, joiden suomen kielen taito oli heikko.

Tyttöjen kerho

Viidennen ja kuudennen luokan tytöt osallistuivat opiskelijoiden järjestämään kerhotoimintaan. Tavoitteena oli myönteisen ryhmähengen luominen, turvallisuuden ja voimaantumisen lisääminen, arjen hallinnan kehittäminen sekä kasvun tukeminen työstä naiseksi. Tyttöjen yhteis- ja me-henkeä haluttiin vahvistaa.

Toiminnassa pyrittiin huomioimaan jokainen tyttö yksilönä ja antamaan hänelle myönteistä palautetta sekä vahvistamaan hänen hyviä puoliaan. Nuorelle on tärkeää saada tunne siitä, että aikuinen on kiinnostunut hänestä. Jokaisella nuorella on vahvat puolensa ja aikuisen tehtävä on auttaa nuorta oivaltamaan vahvuutensa. Nuori saa ja löytää näin itseluottamusta onnistumisen kokemusten kautta. Myönteiset kokemukset auttavat heikoillakin olutta nuorta saamaan korjaavia kokemuksia. (Aaltonen ym., 1999, 17, 91.)

Tyttökerhossa pelattiin, askarreltiin, maalattiin, pidettiin rentoutusharjoituksia, kuunneltiin musiikkia, pidettiin levyraatia, tehtiin tutustumiskäyntejä ja lopuksi retki Korkeasaareen. Toiminnan lomassa keskusteltiin ystävydestä, toisten huomioimisesta, murrosiästä ja muusta nuoruuteen liittyvästä sekä pohdittiin paljon myös tyttökerhon tarkoitusta. Rajoja pidettiin tärkeänä ja siksi tyttökerhoon ei esimerkiksi tultu milloin huvittaa, vaan alkamis- ja loppumisajankohdista tuli pitää kiinni. Tyttökerhossa puututtiin välittömästi kiusaamiseen.

Tytöt olivat joka kerta innokkaasti paikalla. Heidän yhteishenkensä parani ja riidat vähenivät. Hiljaisimmatkin rohkaistuivat osallistumaan ja kertomaan mielipiteensä. Ryhmään syntyi luottamuksellinen ilmapiiri toiminnan aikana. Tyttöjen kerho osoitti, että tarve tämän ikäisten kehitystä tukevalle toiminnalle on olemassa. Kerhossa on mahdollista seurata nuoren kehityksen suuntaa. Kerhotoiminta tuki tyttöjä kokonaisvaltaisesti ja erityisesti heidän tunne-elämänsä kehittymistä sekä lisäsi turvallisuuden tunnetta.

Tunnetaidot

Ihminen ei voi oppia tuntemaan itseään, jos hän ei ole kosketuksissa tunteisiinsa. Jos ihminen ei tunne itseään, hänen on vaikea tuntea toisia. Ihmisten ymmärtäminen perustuu kykyyn tuntea inhimillisiä tunteita. (Puolimatka 2011, 24.) Tiedollisten tavoitteiden lisäksi tunnetaidot ja niiden opettelu lasten kanssa on koettu tärkeäksi.

Opiskelijat vetivät tunnetaitoihin keskittynyttä iltapäiväkerhoa toisen luokan oppilaille. Tavoitteena oli kehittää lasten sosiaalisia taitoja ja kykyä tulla toimeen kavereiden kanssa. Kerhoissa askarreltiin, leikittiin, soitettiin ja lau-

lettiin. Jokainen kerhokerta aloitettiin tunteiden nimeämällä ja tunnistamisella. Tunteiden tunnistamiseen ja nimeämiseen kehitettiin lomake, jossa oli nimettynä tunteita, joista oppilas valitsi ja ympyröi laatikoissa olevista tunteista (suru, ilo, pelko, viha, rauha, riemu) sen, joka kuvasi senhetkistä mielialaa parhaiten. Sen jälkeen oppilas ympyröi lisäksi neljä sanaa, jotka kuvasivat tätä tunnetta.

Toisessa vaiheessa oppilasta pyydettiin sijoittamaan omat tunteet eri värein valmiiseen ihmishahmoon. Oppilaan tehtävänä oli opetella tunnistamaan, missä kehon osassa mikäkin tunne tuntuu. Väreinä olivat keltainen (ilo), vihreä (kateus), punainen (rakkaus), sininen (suru), ruskea (tylsyys) ja musta (viha).

Oppilaat, kerhon vetäjät ja kerhoa seurannut opettaja antoivat erittäin myönteistä palautetta kerhosta. Oppilaat osallistuivat kerhoon innokkaasti ja aktiivisesti. Tällainen sosiaalisia taitoja ja itsetuntemusta kehittävä kerho nähtiinkin tarpeelliseksi ja hyödylliseksi.

Terveyden edistämisen teematuokiot

Terveyden edistämiseen liittyvissä tuokioissa tuettiin alakouluikäisten lasten terveellisiä elintapoja ja käsiteltiin lapsen kehitykseen liittyviä asioita. Tuokioiden aiheina olivat esimerkiksi lasten terveellinen ravitsemus, suvaitsevaisuus sekä tyttöjen ja poikien murrosiän kehitykseen liittyvät muutokset. Tuokioiden sisältöjen suunnitteluvaiheessa kartoitettiin kohderyhmän tarpeet selvittämällä sekä lasten että koulun henkilökunnan näkemyksiä lapsille ajankohtaisista asioista. Kartoitus tehtiin yhteisöanalyysillä ja/tai haastattelulla kohderyhmiä tai heidän kanssaan toimivia aikuisia.

Tuokioissa oppilaiden oli mahdollista jakaa ajatuksiaan ja käsityksiään muiden oppilaiden ja tuokioiden vetäjien kanssa. Tuokioiden jälkeen arvioitiin terveyden edistämiseen liittyvien interventioiden tarve jatkossa. Alla kuvataan vielä tarkemmin esimerkit sukupuolisensitiivisistä terveyden edistämisen ryhmistä.

Pojasta mieheksi -teematuokiot

Pojasta mieheksi -teematuokioita toteutettiin kahdessa eri koulussa. Molemmissa kouluissa tuokiot suunnitteli ja toteutti kolme miessairaanhoitajaopiskelijaa. Toiminta käynnistyi toisessa koulussa siten, että sairaanhoitajaopiskelijat kävivät tutustumassa 6. luokan poikiin ja sopivat poikien kanssa yhdessä seuraavan ryhmäkerran aiheet. Teemoiksi valikoitui liikunta ja ravitsemus, alkoholi ja tupakka sekä seksuaalisuus ja murrosikä. Lisäksi 6. luokan pojat toivoivat toiminnallista tekemistä ja sovittiinkin, että sairaanhoitajaopis-

kelijat pelaisivat alakoulun poikien kanssa vielä teematuokion lopussa sählyä. Seuraava teematuokio toteutettiin liikuntatunnilla. Sairaanhoidajaopiskelijat olivat järjestäneet kolme keskustelupistettä yhdessä sovituista teemoista. Alakoulun pojat jaettiin pienempiin ryhmiin ja jokainen pienryhmä kiersi vuorollaan kaikki kolme keskustelupistettä. Tämän jälkeen oli yhteisen liikunnallisen hetken vuoro.

Toisessa koulussa ryhmien suunnittelu käynnistyi sairaanhoidajaopiskelijoiden ja koulun opettajan tapaamisella. Opettaja toi tapaamisen aikana esille omia näkemyksiään oppilailleen ajankohtaisista terveyden edistämisen haasteista. Lisäksi opettaja oli kysellyt etukäteen alakoulun poikien toiveita käsiteltävistä aiheista. Yhteisen keskustelun pohjalta päädyttiin siihen, että teematuokion aikana käsitellään murrosiän kehitystä, kaverisuhteita ja päihkeitä. Teematuokio toteutettiin luokahuoneessa. Alakoulun pojat osallistuvat aiheiden käsittelyyn keskustelemalla ja kyselemällä.

Ihana kehittyvä minä – Matkalla tytöstä naiseksi

Ihana kehittyvä minä – Matkalla tytöstä naiseksi -ryhmä toteutettiin kuudennen luokan tytöille. Ryhmän tausta-ajatuksena oli tyttöjen omien voimavarojen vahvistaminen. Ryhmää veti kaksi naisopiskelijää, joista toinen on terveydenhoitajakoulutuksessa ja toinen sairaanhoidajakoulutuksessa. Ryhmä kokoontui oppilaiden luokassa yhteensä kolme kertaa.

Ensimmäisen ryhmäkerran alussa alakoulun tytöt ja ryhmän vetäjät tutustuivat toisiinsa. Yleisenä teemana käsiteltiin murrosiän tuomia muutoksia kehossa. Tunnit aloitettiin pohtimalla, mitä muutoksia tyttöjen kehossa tapahtuu murrosiän aikana. Keskustelun tukena käytettiin taululle piirrettyä naisen mallia, johon tytöt saivat merkitä, mitä muutoksia kehossa tapahtuu. Tämän jälkeen keskusteltiin kuukautisten alkamisesta ja henkilökohtaisesta hygieniasta. Ryhmäkerran lopussa tytöt saivat mahdollisuuden kertoa seuraavaan ryhmäkerran aiheeseen liittyvistä odotuksista.

Toisella ryhmäkerralla käsiteltiin tunteisiin, ihastumiseen ja seurusteluun liittyviä asioita. Lisäksi pohdittiin hyvän ystävän ja seurustelukumppanin ominaisuuksia ja käytiin läpi mm. ystävyuden pelisääntöjä. Kolmannella ryhmäkerralla käsiteltiin oman kehon itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta. Tunnilla keskusteltiin myös rajojen asettamisesta Internetissä tapahtuvassa kommunikaatiossa sekä median kauneusihanteista.

Jokainen ryhmäkerta arvioitiin ja mikäli arvioinnissa ilmeni toiveita lisätiedoista, nämä välitettiin alakoulun tyttöjen opettajalle ja terveydenhoitajalle. Tytöille annettiin jokaisen ryhmäkerran aikana myös vinkkejä lähteistä, joista löytyy lisätietoa tunneilla käsitellyistä aiheista. Ystävyuden pelisäännöt jätettiin ryhmän loppuksi luokan seinälle ja tyttöjä kehoitettiin näyttämään ne myös luokan pojille ja opettajalle.

Aamuhetki vanhemmille

Perinteiset vanhempainillat eivät tavoita maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempia esimerkiksi siitä syystä, että vanhemmat eivät aina osaa suomen kieltä. Maahanmuuttajataustaisissa perheissä voi olla myös erilainen perhekäsitys kuin kantasuomalaisissa perheissä. Heidän käsityksensä mukaan perheeseen kuuluvat muutkin sukulaiset kuin ydinperheen jäsenet. Aamuhetket ovat uusi vapaamuotoisempi kodin ja koulun yhteistyötapahtuma, jossa on tilaa keskustelulle ja keskinäiselle tutustumiselle luokkakohtaisesti. Aamuhetkissä oli kahvitarjoilua, ja oppilaat olivat mukana aamuhetkien toteuttamisessa.

Opiskelijat antoivat kaikille muuta kuin suomea kotikielenään puhuville lapsille tehtäväksi yhdessä vanhempien kanssa kirjoittaa reppuvihkoon, mikä on heidän kotikielensä ja miten omalla kotikielellä kirjoitetaan tervetuloa. Tehtävällä pyrittiin ilmaisemaan, että koulu arvostaa oppilaan ja perheen kieltä ja kulttuuria. Tapahtumaa valmisteltiin myös tutustumalla maihin, joista perheet olivat lähteneet. (Joonas & Sundström 2010, 25–26.)

Oppilaat tekivät kutsut piirtämällä niihin perheensä ja kirjoittamalla perheen äidinkiellellä sanan ”Tervetuloa” ja ”Teitä odotetaan koululla”. Tällä tavoin osoitettiin arvostusta perhettä kohtaan. Kutsun tekstiosassa kerrottiin, että perheen tuloa koululle pidettiin tärkeänä, ja että oppilaat odottivat aamuhetkeä. Kutsu käännettiin erälle perheelle, kun ei oltu varmoja perheen suomen kielen taidoista. Aamuhetki yhdisti koko luokan perheitä, sillä aamuhetken osallistuivat lähes kaikki vanhemmat.

Koulutus ja konsultaatiot koulun henkilökunnalle

Moniammatillisen ja monialaisen yhteistyön tueksi koulun henkilökunnalle tarjottiin koulutustilaisuuksia ja konsultaatioita. Erilaiset salassapitovelvollisuuteen liittyvät kysymykset puhuttivat koulujen henkilökuntaa. Siksi syksyllä 2010 järjestettiin koulutustilaisuus aiheesta Salassapito selväksi – yhteistyö toimivaksi, jossa oikeustieteen tohtori Sami Mahkonen selvitti lakisääteiseen salassapitovelvollisuuteen liittyviä kysymyksiä. Hankkeen loppuseminaarissa keväällä 2011 lastenpsykiatri Raisa Cacciatore luennoi aiheesta Jokainen lapsi kaikkien aikuisten vastuulla. Lisäksi hankkeen opiskelijat kertoivat toiminnastaan kouluilla.

Konsultaatiot opettajille

Valtakunnallisessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään kodin ja koulun välisen yhteistyön linjoja. Lapsi ja nuori elävät samanaikaisesti sekä kodin että koulun vaikutuspiirissä, ja tämä edellyttää näiden kasvatusyhteisöjen vuorovaikutusta ja yhteistyötä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.)

Kasvatuskumppanuuden käsite pitää sisällään kodin ja koulun välisen yhteistyön periaatteet ja toimintatavat. Kasvatuskumppanuutta on 2000-luvulla määritelty erityisesti päivähoitossa ja varhaiskasvatuksessa. Käsitettä on viime vuosien aikana alettu käyttää myös perusopetuksessa kuvaamaan kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Toimivalla ja lähtökohdiltaan myönteisellä kodin ja koulun yhteistyöllä tuetaan lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja oppimista.

Kasvatuskumppanuudessa sitoudutaan tietoisesti yhteistyöhön, jossa tasa-vertainen vuorovaikutus ja tunteet ovat merkittäviä. Kasvatuskumppanuuteen perustuvassa yhteistyössä vanhempien ja työntekijöiden tiedot lapsesta ovat samanarvoisia, mutta tiedon sisältö voi olla erilaista. Kasvatuskumppanuuden periaatteet ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Kuuleminen tarkoittaa asettumista kuulemaan toisen ihmisen ajatuksia, asiaa ja puhetta. Kunnioituksella tarkoitetaan toisen ihmisen arvostamista ja hyväksymistä. Luottamus syntyy vähitellen ja vaatii aikaa, yhteistä kohtaamista ja vuoropuhelua. Dialogilla tarkoitetaan kuulevaa suhdetta, jossa kaikilla osapuolilla on tilaa tulla näkyväksi omine ajatuksineen. (Kaskela & Kekkonen 2006.)

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli vanhempien vertaistoiminnan käynnistäminen. Hankkeen edetessä tavoite laajeni vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön ja kasvatuskumppanuuden kehittämiseksi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi päätimme hankkeessa tarjota hankekoulujen opettajille mahdollisuutta osallistua konsultaatioihin, joiden tavoitteena oli pohtia, konkretisoida ja kehittää kasvatuskumppanuuteen liittyviä toimintatapoja ja tukea opettajia kodin ja koulun yhteistyön haasteissa.

Kahdessa hankekoulussa järjestettiin neljä konsultaatiokertaa kevätlukukaudella 2011. Konsultaatioihin osallistuminen oli vapaaehtoista ja niihin osallistui 5–7 opettajaa kummassakin koulussa. Konsultaatiot järjestettiin iltapäivisin ja niiden kesto oli 1,5 tuntia. Konsultteina toimivat Diakin lehtorit, jotka ovat koulutukseltaan myös työnohjaajia. Toisessa hankekoulussa konsultit toimivat työparina ja toisessa konsultti toimi yksin. Konsultaatioiden työmenetelminä käytettiin erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja dialogista keskustelua.

Ensimmäisellä konsultaatiokerralla kartoitettiin opettajien ajatuksia ja kokemuksia vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja konkretisoitiin kasvatuskumppanuuden käsitettä. Molemmissa kouluissa opettajat nimesivät monia

toimivia yhteistyötapoja kotien kanssa. Toimivia yhteistyötapoja olivat esimerkiksi vanhempainillat, teemalliset yhteistyöpäivät, vanhempainvartit, sähköiset hallinto-ohjelmat, puhelinkeskustelut ja henkilökohtaiset tapaamiset.

Kartoituksessa nousivat esiin myös opettajien halu ja tarve kehittää uudenlaisia toimintatapoja kasvatuskumppanuuteen. Opettajat toivoivat uudenlaisia työmenetelmiä koko koulun yhdessä toteutettaviksi. Esimerkiksi vanhempainiltoja haluttiin kehittää vanhempia enemmän osallistaviksi ja vertaistukea mahdollistaviksi. Erityisesti opettajat toivoivat tukea ja uusia työtapoja omaan, yksin tehtävään jokapäiväiseen yhteistyöhön kotien kanssa.

Toisella ja kolmannella konsultaatiokerralla käsiteltiin opettajien haasteellisiksi kokemia tilanteita vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Haasteellisiksi koettiin toisaalta ne vanhemmat, joita ei saatu mukaan yhteistyöhön ja toisaalta ne vanhemmat, jotka olivat liiankin aktiivisia suhteessa kouluun ja opettajiin. Konsultaatioissa opettajat kertoivat kokemistaan haasteellisista tilanteista, ja niitä käytiin läpi konsulttien tuella käyttäen hyväksi ryhmän vertaistukea, ryhmäläisten toimiviksi kokemia toimintatapoja ja hyviä käytäntöjä. Haasteellisiin tilanteisiin pyrittiin konsultaatioissa saamaan uusia näkökulmia ja jos mahdollista erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja.

Neljännellä konsultaatiokerralla käytiin konkreettisesti läpi erilaisia mahdollisuuksia järjestää osallisuuteen ja vertaisuuteen perustuvia vanhempainiltoja. Opettajat pohtivat erilaisten vanhempainiltojen toteutusta omassa koulussaan ja työstivät suunnitelmia uudenlaisista toimintatavoista.

Viimeisessä tapaamisessa kerättiin keskustellen palautetta. Opettajat kokivat konsultaatiot tarpeellisiksi ja voimavaraistaviksi. Opettajat pitivät hyvänä sitä, että sai puhua itselle merkittävistä asioista ja erityisesti vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön haasteista suoraan ja totuudenmukaisesti. Opettajat kokivat tulleen kuulluiksi, saivat osakseen ymmärrystä ja empatiaa sekä saivat itselleen konkreettisia työvälineitä kasvatuskumppanuuteen. Myös kokemusten ja ajatusten jakaminen opettajakollegoiden kanssa koettiin hyväksi.

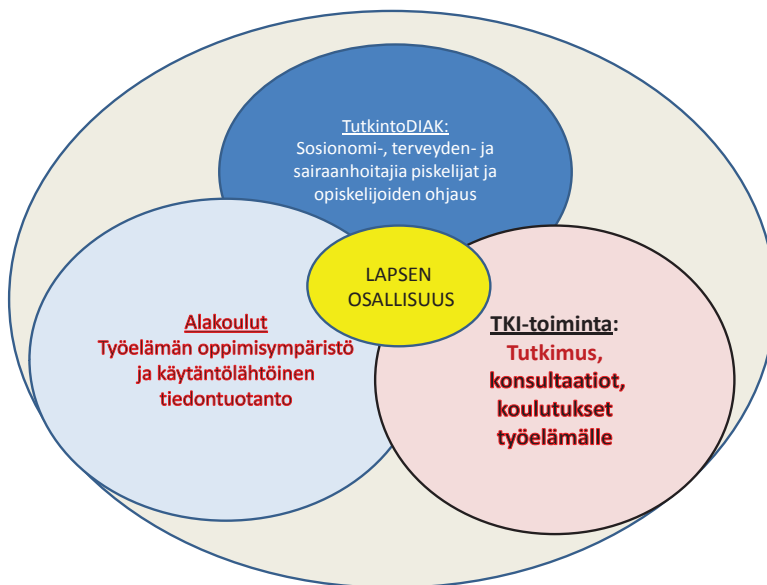
Opettajan työ on pääosin yksin tehtävää työtä ja myös työn haasteet opettaja ratkaisee pääsääntöisesti yksin. Kouluissa opettajilla on hyvin vähän mahdollisuuksia jakaa ajatuksiaan ja rakentaa yhteistä ymmärrystä opettajan työstä. Konsultaatiot voivat olla toimiva foorumi koulujen toiminnan ja opettajan työn kehittämiseen. Näin osaltaan mahdollistettaisiin kasvatuskumppanuuden pääperiaatteiden, kuuleminen, kunnioitus, luottamus, dialogi, toteutuminen koulujen arjessa.

3. Yhteistyön ja sosiaaliohjauksen mallintaminen

Hankkeen tuotoksena syntyi ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyömalli sekä sosiaaliohjauksen malli. Alakoulut voivat soveltaa niitä tai osia niistä omista tarpeista käsin. Tavoitteena on lapsen osallisuuden lisääminen.

Ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyömalli

Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on tehdä soveltavaa tutkimusta ja kehittää työelämää. Hankkeen aikana muodostui ammattikorkeakoulun ja peruskoulun yhteistyömalli (kuvio 4), jolla pyritään lapsen ja hänen perheensä osallisuuden lisäämiseen kouluympäristössä. Mallissa on olennaista ammattikorkeakoulun eri toimintojen (opetus, tutkimus ja kehittäminen) saumaton yhteistyö ja samanaikaisesti vuorovaikutus työelämän kanssa, mikä tässä hankkeessa tarkoitti yhteistyötä alakoulujen kanssa. Hankkeen aikana ammattikorkeakoulun opetus- ja tutkimustoiminnasta vastaavat henkilöt työskentelivät yhdessä ja oppivat toinen toisiltaan ja alakoulujen henkilökunnalta.

Kuvio 4: Ammattikorkeakoulun ja peruskoulun yhteistyömalli lapsen osallisuuden edistämiseksi

Hankkeessa tehtiin useita sosiaali- ja terveysalan opinnäytetöitä. Hanke mahdollisti lisäresurssoinnin opinnäytetöiden ohjaamiseen. Opiskelijat työskentelivät monialaisissa opinnäytetyöryhmissä, joista vastasivat sosiaali- ja terveysalan lehtorit.

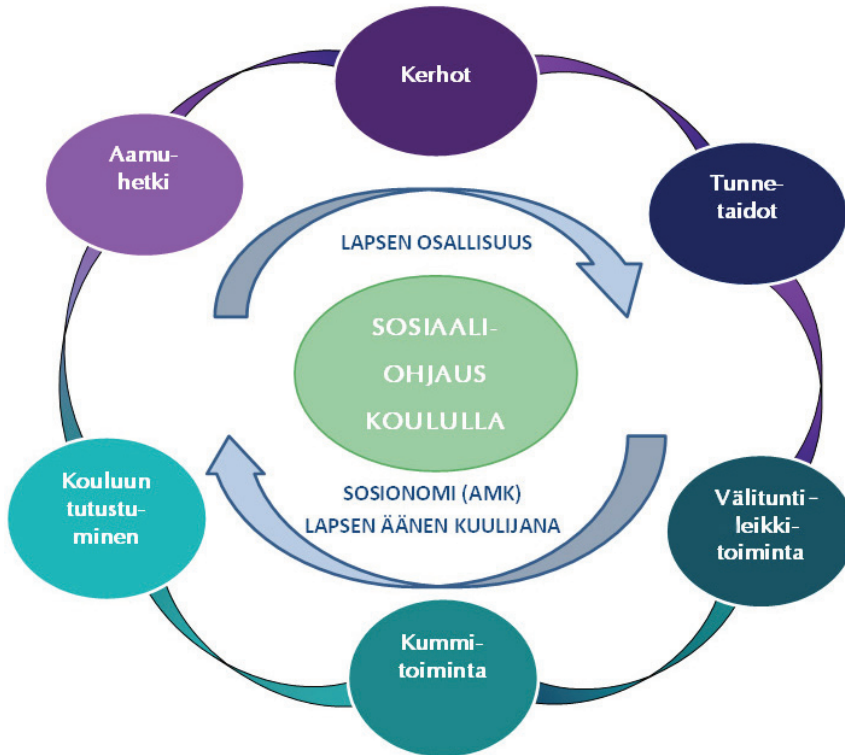
Hankkeessa kerättiin tutkimusaineistoa haastattelemalla opiskelijoita ja koulun henkilökuntaa. Hanketyöntekijät kirjoittivat kokemuksistaan projektin aikana. Aineistosta kirjoitettiin artikkeli lapsen osallisuuden tukemisesta koulussa (Laine & Pesonen & Armanto 2011) ja suunnitteilla on artikkeli sosiaaliohjauksesta. Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatiotoiminnan yksi osa on työelämälle tarjottava koulutus. Tässä hankkeessa se tarkoitti alakoulujen henkilökunnalle tarjottuja konsultaatioita ja kahta koulutusiltaa.

Sosiaaliohjaus koululla

Hankkeessa kehitettiin sosiaaliohjauksen malli (kuvio 5), joka perustuu lapsilähtöiseen, lasta voimaannuttavaan työskentelytapaan (ks. Laitila 2010), jossa aikuinen kantaa vastuunsa ja ottaa huomioon lapsen tarpeet (ks. Pulkkinen & Launonen 2005). Sosionomiopiskelijat kehittivät kouluilla tässä raportissa esitellyt toimintamuodot ja olivat lapsia varten koulupäivän vapaissa tilanteissa, kuten ruokailuissa, käytävillä ja välitunneilla. Toiminnan tavoitteena oli tukea lasta ja lisätä hänen osallisuuttaan kouluympäristössä. Erityistä huomiota kiinnitettiin niihin koululaisiin, jotka muutoin jäisivät syrjään koulupäivän aikana.

Kun opiskelijat harjoittelivat kouluilla eivätkä edustaneet peruskoulua instituutiona, lapsen oli helppo tulla juttelemaan myös asioista, joista hän ei muuten puhuisi. Kynnys yhteydenottamiseen oli matala. Tällaisella mahdollisuudella voi olla yksittäiselle lapselle suuri, ongelmien kasaantumista ehkäisevä merkitys. Lapsi voi tällöin löytää omia vahvuuksiaan ja voimaantua.

Sosiaaliohjausta koululla voi verrata etsivään sosiaali- tai nuorisotyöhön. Toimenkuva syntyy tilannekohtaisesti ja kunkin koulun tarpeista käsin. Se sisältää toimintoja, joista muut ammattilaiset eivät vastaa. Sosiaaliohjaus sijoittuu lasten keskuuteen, jolloin on mahdollista tarttua ongelmiin heti, kun niitä ilmaantuu.

Kuvio 5: Sosiaaliohjauksen malli

Toimintamallin toteutuksen elinehtona on, että alakoulun rehtori ja muu henkilökunta suhtautuvat sosionomien (amk)/sosionomiopiskelijoiden toimintaan myönteisesti ja ymmärtävät tämän ammattikunnan aseman lasten sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjänä. Vaarana voi olla, että sosionomit mielle-tään kouluilla koulunkäyntiavustajiksi. Jos opiskelijat vastaavat sosiaaliohja-uksesta kouluilla, riskinä voi olla työn vaativuus, koska valmista toimenkuvaa ei vielä ole olemassa.

Koululaiset hyötyvät siitä, että sosiaalista asiantuntemusta lisätään kouluun opettajien pedagogisen osaamisen rinnalle. Tämä voi toteutua useammal-la tavalla. Ensinnäkin kuntien työntekijät, esimerkiksi sosiaaliohjaajat, nuo-risotyöntekijät tai järjestöjen edustajat saavat nimikkokoulun, jossa he ovat tiettyinä aikana. Toiseksi ammattikorkeakoulut voivat ottaa sosionomiopiske-lijoiden kouluharjoittelut nykyistä laajemmin ja selvemmin opetus- ja toteut-tamissuunnitelmiin.

II Arviointi

4. Arvioinnin lähtökohdat ja toteutus

Merkittävä osa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmien kehittämisestä on viime vuosina toteutettu hankkeiden avulla. Osa näistä on politiikkaohjelmien toimeenpanoa. Tällainen oli Kaste-ohjelmaan kuuluva Etelä-Suomen lapsen ääni -kehittämishjelma, jonka osana Lapsen ääni kouluissa -hanke toteutettiin.

Etelä-Suomen lapsen ääni -kehittämishjelman kokonaisarviointista vastasi tehtävään palkattu tutkija sekä arviointiryhmä. Lapsen ääni koulussa -osahankkeessa toteutettiin myös oma arviointi, jonka tarkoituksena oli tukea hankkeen toteuttamista ja koota tietoa kehittämistyön vaikutuksista. Arvioinnissa kiinnitettiin huomiota hankkeen tavoitteiden määrittämiseen sekä todennäköisiin vaikutuksiin lasten, nuorten ja perheiden arjessa, toimintakyvyssä, hyvinvoinnissa ja osallisuudessa (asiakasvaikutukset). Lisäksi kiinnostuksen kohteena olivat hankkeessa kehitettyjen toimintamuotojen mahdollisuudet juurtua osaksi palvelurakennetta.

Tutkija Joni Hokkanen aloitti arvioinnin. Hokkasen siirryttyä toisen työnantajan palvelukseen tutkija-yliopettaja Aija Kettunen saattoi loppuun arvioinnin. Hän oli ulkoinen arvioija eikä osallistunut hankkeen toteuttamiseen muulla tavoin.

Arviointiaineiston muodostivat

- hankkeessa mukana olevien koulujen moniammatillisille projektiryhmille keväällä 2010 toteutettu kysely
 - hankkeessa mukana olleitten alakoulujen rehtoreiden puhelinhaastattelut kesäkuussa 2011
 - elokuussa 2011 käytettävissä olleet
 - mukana olevien koulujen alueita kuvaavat opiskelijoiden yhteisöanalyysit
 - kouluissa harjoittelijoina työskennelleiden Diakin opiskelijoiden tuottama materiaali
 - hankkeen toimintaan liittyvät Diakin opiskelijoiden opinnäytetyöt
- Arvioinnin käyttöön saatiin myös hanketoimijoiden tekemiä haastatteluja.
- hankkeessa mukana olleitten opiskelijoiden haastattelut marras-joulukuussa 2010
 - toteutus Terhi Laine, Aino-Elina Pesonen, Annukka Armanto; 10 haastateltua opiskelijaa ja yksi kirjallinen vastaus
 - henkilökunnan haastattelut kouluilla

- Mellunmäki tammikuussa 2011; haastattelija Aino-Elina Pesonen ja Annukka Armanto; osallistujia neljä
- Päivänkehrä helmikuussa 2011; haastattelijat Aino-Elina Pesonen ja Terhi Laine; osallistujia yksi
- Ylästö helmikuussa 2011; haastattelijat Aino-Elina Pesonen ja Terhi Laine; osallistujia kaksi.

Tavoitteena oli myös kerätä vaikutuksiin liittyviä tietoja suoraan lapsilta, mutta tätä ei voitu toteuttaa. Asiakasvaikuttavuuden arviointi on haasteellista. Juuri arvioitavan toiminnan vaikutusten luotettava erottaminen muista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä ilman kattavaa tutkimusasetelmaa ja riittävää vaikutusaikaa on lähes mahdotonta. Tämä haaste tiedostettiin ja arviointiaineistosta haettiin viitteitä kehitettävän toiminnan vaikutuksia ennustavista tai kuvaavista muutoksista.

Raportissa esitetään aluksi tiivistetysti hankkeen taustalla oleva, hallitusohjelmaan pohjautuva tavoiteketju. Arviointiraportin pääpaino on osiossa, johon on koottu asiakasvaikutuksia kuvaavia havaintoja sekä havaintoja muiden tavoitteiden toteutumisesta ja kehitettyjen toimintamallien edellytyksistä jäädä käyttöön. Tämän jälkeen tunnistetaan tekijöitä ja haasteita, jotka vaikuttivat hankkeen muotoutumiseen ja toteutumiseen ja joita voidaan pyrkiä ottamaan huomioon tulevia hankkeita suunniteltaessa. Arviointiraportti päättyy yhteenvetoon, johon kootaan keskeisimmät tulokset ja arvioinnin yhteydessä esille nousseet asiat. Raportissa ei käsitellä kaikkia hankkeen toimintamuotoja, vaan keskitytään asioihin, jotka nousivat esille arviointiaineistossa.

Tavoitteet hankkeen taustalla ja hankkeessa

Hanke oli osa tavoiteketjua, jonka taustalla on Matti Vanhasen toisen hallituksen hallitusohjelma. Hallitusohjelmaa toteutettiin Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisella kehittämisohjelmalla (KASTE) 2008–2011, jonka toimeenpanoa Etelä-Suomen Lapsen ääni -kehittämisohjelma on. Lapsen ääni koulussa -hanke on osa edellä mainittua ohjelmaa. Seuraavaan on poimittu edellä kuvatun hallitusohjelmasta kehittämiseen -tavoiteketjun Lapsen ääni koulussa -hankkeen kannalta merkityksellisiä tavoitteita.

Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelma

Tavoitteena on ehkäistä sekä vähentää pahoinvointia ja syrjäytymistä. Vahvistetaan yhteisöllisyyttä, vanhemmuutta sekä keskinäistä vastuuta lasten ja nuorten hyvinvoinnista.

Kaste-ohjelma

Kehitetään erilaisia avoimen osallistumisen muotoja, joilla vanhemmat, lapset ja nuoret sekä asiakkaat ja läheiset tulevat aiempaa vahvemmin mukaan varhaisen puuttumisen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Uudistetaan lasten ja nuorten ja lapsiperheiden palveluja kokonaisuutena siten, että perustasolla kehitetään ja nivotaan yhteen kehitystä tukevat, ongelmia ja häiriöitä ehkäisevät ja korjaavat palvelut yli nykyisten sektorirajojen (kuten terveys-, sosiaali-, nuoriso-, sivistys- ja poliisitoimi).

Etelä-Suomen Lapsen ääni -kehittämishjelma

Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen ja laaja-alaisen yhteistyön vahvistaminen sosiaali-, terveys-, sivistys- ja nuorisotoimen, muiden palveluntuottajien sekä kolmannen sektorin välillä – –.

– – hyviä, levitettäviä käytäntöjä ja kehittämään ammattilaisten osaamista ja asiantuntijuutta.

Lapsen ääni koulussa -hanke

Tavoitteena on lisätä lasten ja varhaisnuorten (1.- ja 2.-luokkalaisten ja 5.- ja 6.-luokkalaisten) osallisuutta koulukontekstissa ja mahdollistaa opetushenkilöstön keskittyminen heidän omaan perustehtäväänsä. Tavoitteena on myös kasvatuskumppanuuden edistäminen tiivistämällä yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Tavoitteisiin pyritään varhaisen tuen menetelmillä: lähituki koululaisille, koululaisten ja vanhempien vertaisryhmätoiminta, moniammatillisen ja monialaisen yhteistyön kehittäminen.

Lapsen ääni koulussa -hankkeessa oli havaittavissa myös kaksi muuta tavoiteltua tulosta: koulun sosiaaliohjauksen malli sekä sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulun ja peruskoulun yhteistyömalli. Näistä ensimmäinen, koulun sosiaaliohjauksen malli, oli mainittu hankkeen toteuttamissuunnitelmassa odotettuna tuloksena. Nämä voidaan nähdä tapoina juurruttaa asiakasrajapintaan liittyviä toimintamalleja osaksi palvelurakennetta.

Asiakasvaikutuksia ja toimintamallien juurtumista

Toiminnalla aikaansaatavien kohderyhmän elämässä tapahtuvien muutosten arviointi on haasteellista. Arvioitavan toiminnan vaikutusten luotettava erottaminen muista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä ilman kattavaa tutkimusasetelmaa ja riittävän pitkää vaikutusaikaa on lähes mahdotonta. Tässä arvioinnissa ei pidetty tarkoituksenmukaisena lähteä rakentamaan kattavaa tutkimusasetelmaa. Toinen seikka, joka lisäsi asiakasvaikutusten arvioinnin haasteellisuutta oli hankkeen

toiminnan perustuminen monien opiskelijoiden erilaisiin, osin lyhytkestoisiin toimintoihin kouluilla. Arvioija ei ollut riittävän selkeästi kyennyt ohjeistamaan kaikkia opiskelijoita, jotta he olisivat systemaattisesti dokumentoineet havaittavissa olevia vaikutuksia tai vaikutuksiin viittaavia ilmiöitä.

Myös se, että hankkeessa mukana olevat koulut olivat erilaisia ja erilaisilla alueilla, vaikutti jossain määrin toimintamallien vaikutuksiin ja juurtumisen edellytyksiin. Espoolainen Päivänkehrän koulu sijaitsee alueella, jossa asukkaat ovat korkeasti koulutettuja; alue on omakoti- ja rivitalovaltaista, työttömyyttä on vähän ja lapsilla on paljon harrastuksia. Alueella on vähän maahanmuuttajia ja yksinhuoltajaperheitä. Helsingissä sijaitsevan Mellunmäen alueen asujaimisto on vähemmän koulutettua; alueella on enemmän työttömyyttä ja paljon maahanmuuttajataustaisia perheitä. Ylästön koulun alue Vantaalla, muistuttaa asujaimistoltaan enemmän Päivänkehrää kuin Mellunmäkeä. Perheiden ja oppilaiden hyvinvoinnin haasteet poikkeavat toisistaan eri kouluissa.

Lähituki ja vertaisryhmätoiminta lasten ja nuorten osallisuuden lisäämiseksi

Tavoitteena oli lisätä lasten ja varhaisnuorten osallisuutta koulukontekstissa varhaisen tuen menetelmillä kehittämällä, kokeilemalla ja järjestelemällä koululaisille lähitukea ja vertaisryhmätoimintaa: muun muassa välituntileikkitoimintaa, iltapäiväkerhoja, luokkien ryhmäyttämistä, kummitoimintaa, koulu-kerhoja, tytöstä naiseksi ja pojasta mieheksi -teematunteja sekä nivelvaiheen tukea esikoulusta kouluun ja alakoulusta yläkouluun. Toimintaa järjestivät kouluilla harjoittelevat Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat.

Voidaan olettaa, että onnistuessaan toiminta parantaa lasten sosiaalisia taitoja ja yhteisöllisyys lisääntyy, minkä seurauksena kiusaaminen vähenee. Ensimmäinen edellytys vaikutusten syntymiselle on, että lapset ottavat toiminnan vastaan ja osallistuvat siihen. Jos toiminnassa onnistutaan, tavoitteiden suuntaan etenemistä kuvastaa muun muassa se, että havaitaan lasten ilmaisevan tulevansa kuulluiksi, saavansa tukea, hyötyneensä toiminnasta ja selviytyvän paremmin koulunkäynnissä.

Edellä mainitut, ilmaistut tai havaittavat muutokset ovat vuorovaikutustaitojen ja elämänhallinnan paranemisen sekä vahvemman osallistumisen edellytyksiä. Nämä ovat edelleen edellytyksiä elämänlaadun ja hyvinvoinnin lisääntymiseen ja syrjäytymisriskin vähenemiseen. Vaikka havainnot eivät todista osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntyneen, niiden puuttuminen kuvastaisi epäonnistumista tavoitteen saavuttamisessa. Voidaankin kysyä, löytyikö aineistosta viitteitä edellä kuvatuista asioista eli havaittiinko vaikutusten saavuttamisten edellytyksiä.

Huolimatta siitä, että kaikissa opiskelijoiden harjoitteluraporteista ja opin-
näytetöistä ei ollut systemaattisesti toiminnan vaikutuksia kuvaavia osuuksia,
tuotoksissa nousi esille lasten myönteinen vastaanotto. Oli havaittu muun
muassa tilanteita, joissa

– *itseluottamus kohosi; haasteet syömisen kanssa vähenivät; käsitys kou-
lunkäynnin merkityksestä muuttui; lapset olivat innoissaan mukana; innos-
tuivat ja naureskelivat, saivat onnistumisen kokemuksia; saatiin positiivista
palautetta lapsilta.*

5.–6.-luokkalaisille tytöille pidetystä kerhossa havaittiin, että

– *tytöt olivat joka kerta innokkaasti paikalla; yhteishenki parani ja riidat
vähenivät; luottamuksellinen ilmapiiri syntyi; pikkuhiljaa tytöt huomasivat
olevansa toistensa ystäviä; ryhmä on vaikuttanut heidän keskinäisiin vä-
leihinsä positiivisesti.*

Välituntileikkitoimintaa järjestäneet opiskelijat kertoivat havainneensa, että

– *oppilaat olivat tyytyväisiä; innostuivat leikistä; lapset kokivat ryhmäyty-
mistä yli luokkarajojen sekä loivat uusia ystävyysuhteita; lapset, jotka nor-
maalisti riehuivat ja kiusasivat muita, tulivat mukaan aikuisen ohjaamaan
toimintaan; välitunnit rauhoittuivat mielekkään tekemisen vuoksi; kun
lapset tekevät jotain konkreettista, he jaksavat keskittyä paremmin; lapset,
jotka muuten eivät leikkineet keskenään, pitivät hauskaa keskenään; leik-
keihin tuli mukaan myös lapsia, jotka olivat alussa sivusta katsojia, ujompia
ja hitaammin lämpiäviä sekä lapsia, joiden suomen kielen taito oli heikko;
omatoimisen leikkiminen lisääntyi.*

Vanhempien aamukahvitoimintaa kehitettiin erityisesti kasvatuskumppa-
nuuden vahvistamiseksi, ja sitä käsitellään erikseen, mutta se heijastui myös
lapsiin, mikä näkyy seuraavissa kommentteissa:

– *lapset tulivat iloisiksi; että ne perheet tuli sinne; näkyi, että lapsi oli on-
nellinen.*

Myös koulujen henkilökunta oli tunnistanut ”ylimääräisten aikuisten”

– *aikaansaaman myönteisen kehän; lasten rohkaistuneen silminnähdän;
arkuuden vähenneen; lasten arjen muuttuneen turvallisemmaksi, pelkojen
vähentyneen; kouluviihtyvyyden lisääntyneen; lasten saaneen uusia välinei-
tä toimia keskenään; lasten saaneen osallistumisen kokemuksia ja iloista
tekemistä; erityisluokan poikien leikkivän riitelemättä yhdessä.*

Eri lähituen toiminnoista välituntileikkitoimintaan yhdistettiin vahvimmin
myönteisiä kokemuksia sekä toimintaa järjestäneiden opiskelijoiden havain-
noissa että koulujen henkilökunnan viesteissä.

Lähituen toimintamallien juurtuminen kouluille

Hankkeessa kehitetyistä lähituen toimintamalleista välituntileikkitoimin-
ta koettiin kaikilla kouluilla niin hyödylliseksi, että sen toivottiin juurtuvan

osaksi koulujen toimintaa. Toteuttamiseen jatkossa oltiin valmiita käyttämään mahdollisuuksien mukaan koulun olemassa olevia resursseja, opettajia ja koulunkäyntiavustajia. Ammattikorkeakoulun opiskelijat olisivat myös jatkossa tervetulleita toteuttamaan ja kehittämään välituntileikkitoimintaa. Voidaan arvioida, että juurtumisen edellytykset ovat olemassa ja ne ovat hyvät, joskin vaihtelevat kouluittain riippuen käytettävissä olevista resursseista. Välituntileikkitoiminta palvelee kaikenlaisia kouluja ja soveltuu kaikkien koulujen olosuhteisiin. Koulujen näkökulmista voidaan tulkita, että ohjatun välituntitoiminnan hyöty on sitä suurempi, mitä suurempi on koulun oppilasmäärä.

Muitten lähituen toimintamallien juurtumisen edellytykset ja koettu tarve ottaa toimintamallit osaksi koulun arkea vaihtelevat kouluittain. Kummitoiminta oli jo tuttua ja sitä haluttiin kehittää edelleen. Kouluissa nousi esille myös erilaisia kehittämisen arvoiksi todettuja hankkeessa aloitettuja toimintoja. Yhtäällä tällaisena pidettiin 6.–7. luokkien nivelvaiheen tukea, jota haluttiin kehittää laajemmin, ehkä kuntatasoisesti. Toisaalla haluttiin jatkaa oppilasparlamentin toiminnan jännevöittämistä. Yleisesti voidaan todeta, että ammattikorkeakoulun opiskelijoiden ”ylimääräinen aikuisresurssi” ja sen avulla mahdollistunut lähituki koettiin hyödyllisenä, lapsia tukevana ja ennaltaehkäisevänä toimintana ja otettiin myönteisesti vastaan.

Vertaisryhmätoiminta ja koulun ja kodin yhteistyö kasvatuskumppanuuden vahvistamiseksi

Tavoitteena oli kasvatuskumppanuuden edistäminen tiivistämällä yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Opiskelijat kehittivät yhteistyötä vertaisryhmätoiminnan periaatteella, mikä konkretisoitui vapaamuotoisiksi, kevytrakenteisiksi, keskustelua ja tutustumista mahdollistaviksi ”matalan kynnyksen” aamukahvitilaisuuksiksi.

Lähes kaikki perheet osallistuivat aamukahvitilaisuuksiin, eli osallistuminen oli parempaa kuin yleensä luokan tapahtumiin. Tämä on osoitus siitä, että toiminta luo mahdollisuuden tavoittaa vanhempia aikaisempaa paremmin. Yhteys on ensin saatava ja vasta sitten voidaan lähteä rakentamaan yhteisöllisyyttä, luottamusta ja kasvatuskumppanuutta. Aamukahvit toivat koululle perinteisiä vanhempain tapaamisia enemmän esimerkiksi maahanmuuttajavanhempia, joiden voidaan ajatella vierastavan virallisiksi ja helposti vaativiksi koettavia tavanomaisia koulun tilaisuuksia. Toimintatavasta hyötyvät kaikki vanhemmat, mutta erityisesti sellaiset, jotka syystä tai toisesta kokevat epävarmuutta tai riittämättömyyttä muodollisissa tilanteissa. Myös koulujen henkilökunta piti aamukahvitilaisuuksia hyvinä, helposti järjestettävänä ja hyödyllisinä. Sen lisäksi, että vanhemmat tulivat paikalle, valtaosa heistä oli antamansa palautteen perusteella myös tyytyväisiä aamukahvitilaisuuksien onnistumiseen.

Toimien juurtuminen kouluille

Kaikissa kouluissa nähtiin uusi, kevyempi ja osallistavampi tapa kohdata lasten vanhempia niin hyvänä ja toimivana, että sen vakinaistamista oman väen voimin osaksi koulun arkea ryhdyttiin pohtimaan. Juurtumisen edellytyksiä lisää se, että aamukahvitapaamiset olivat kevyitä myös järjestää. Vaikka tavoitteena oli vakinaistaa hyvänä pidetty toiminta koulun oman väen voimin, opiskelijoiden tuki koettiin tervetulleeksi myös jatkossa.

Muut kehitetyt toimintamallit ja niiden juurtuminen

Hankkeessa kehitettiin myös moniammatillista ja monialaista yhteistyötä kouluilla, sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulun ja koulun yhteistyömallia sekä koulun sosiaaliohjauksen mallia. Näistä ensimmäinen ja viimeinen on mainittu hankkeen toteuttamissuunnitelmassa.

Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö

Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen osoittautui haasteelliseksi eivätkä esimerkiksi työpajat herättäneet toivottua kiinnostusta, ja niistä luovuttiin. Moniammatillisuus toteutuikin pääasiassa projektiryhmissä. Myös terveydenhoitaja- ja sosionomiopiskelijoiden yhteistyö jäi vähäiseksi ja kouluterveydenhuolto irrallisemmaksi kuin oli toivottu. Yhteistyö ei myöskään laajentunut mainittavasti koulun ulkopuolelle. Muutoksia moniammatillisessa ja monialaisessa yhteistyössä ei hankkeen aikana merkittävästi tapahtunut.

Koulujen todellisuus auttaa ymmärtämään moniammatillisuuden haasteellisuutta. Mahdollisuuksia nähdään, mutta haasteet juontavat juurensa hallintokuntien yhteistyön vaikeuteen – on erilaisia tapoja, toimintakulttuureita ja tulkintoja, jotka muuttuvat hitaasti. Kun omien hallintokuntien erilaiset toimintakulttuurit yhdistyvät eri ammattilaisten selkeisiin omiin tehtäviin koululla – koulupsykologilla, kuraattorilla ja terveydenhoitajalla sekä oppilashuollolla on omat tehtävät, joita on resursseihin nähden paljon – haasteet moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi ovat suuret.

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyömalli

Hankkeen yhteydessä kehitetyn yhteistyömallin painopiste oli ammattikorkeakouluopiskelijoitten toiminnassa koululuilla. Toiminta koostui pääasiassa harjoittelusta ja opinnäytetöistä sekä muista opiskeluun liittyvistä tehtävistä, joiden aihealueena tai kohteena oli alakoulu. Joidenkin alakoulujen kanssa opiskelijoiden harjoitteluun perustuvalla yhteistyöllä on pitkät perinteet ja sitä kehitettiin hankkeessa edelleen. Ammattikorkeakoulu käytti koulussa tuotettua aineistoa myös tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassaan

sekä tarjosi koulujen henkilökunnalle koulutusta ja konsultaatioita. Näin alakoulu palvelee ammattikorkeakoulua työelämän oppimisympäristönä. Ammattikorkeakoulu palvelee alakoulua tarjoamalla opiskelijoiden toteuttamaa ennaltaehkäisevää, lähituki- ja vertaisryhmätoimintaa, opiskelijoiden ja TKI-toimijoiden kehittämideoita, kehittämistä sekä tutkimustietoa sekä myös koulutusta ja konsultaatiota koulujen henkilökunnalle. Seuraavassa yhteistyötä tarkastellaan erityisesti koulujen näkökulmasta.

Koska yhteistyömallin painopiste oli ammattikorkeakouluopiskelijoiden harjoittelussa kouluilla, tämä korostui myös käytettävissä olleessa arviointimateriaalissa. Ensiarvoisen tärkeää tällöin on, että harjoitteluun tulevat opiskelijat ovat motivoituneita, innostuneita ja sellaisia, jotka kykenevät ottamaan aikuisen roolin. Tällainen harjoittelija on koululle merkittävä lisäresurssi, josta on hyötyä. Onnistumista tukee se, että kouluharjoitteluun tullaan vapaaehtoisesti. Koulun näkökulmasta hyöty liittyy uusien ideoiden ja erilaisen näkökulman tuomiseen, mutta erityisesti ylimääräisenä aikuisena olemiseen koulun arjessa, mikä parhaimmillaan helpottaa opettajien työtä. Kouluilla tarvitaan aikuisia, joiden rooli poikkeaa opettajien ja koulunkäyntiavustajien roolista. Tällaisia aikuisia on helpompi lähestyä, ja heillä on enemmän aikaa olla lasten kanssa ja puuttua esimerkiksi kiusaamistilanteisiin. Lisäksi erittäin hyödyllisenä – riippumatta siitä, mihin ammattikorkeakouluopiskelijat myöhemmin työllistyvät – pidettiin myös opiskelijoille välittyvää tietoa siitä, millainen koulu on nykyisin, millaisia ovat lapset ja millaista on työskentely tämän päivän koulussa.

Ammattikorkeakouluopiskelijoiden harjoitteluihin painottuvan yhteistyön heikko puoli on harjoittelijoitten vaihtuminen ja lyhyet harjoittelujaksot, vaikka tätä ei koettu erityisen suureksi ongelmaksi – harjoittelu kestää kuitenkin yleensä kahdeksan viikkoa. Suurempi ongelma on se, että myös ”hyvä juttu”, jonka opiskelija on kehittänyt kouluun, voi tyrehtyä opiskelijan lähtiessä. Sekä toiminnan kehittämiseen että juurruttamiseen – vaikka ”juttu olisikin hyvä” – harjoittelujaksot ovat liian lyhyitä. Yhteistyön onnistumiseen ja sekä opiskelijan että koulun mahdollisuuksiin hyötyä, vaikuttaa lisäksi myös se, miten harjoittelujakso ajoittuu suhteessa koulun omaan sykliin. Täysipainoinen molempia hyödyttävä harjoittelu vaatii panostusta myös koulujen henkilökunnalta, minkä vuoksi alakoulujen aikataulujen huomioon ottaminen on tärkeää ja kiireisimpiä jaksoja harjoittelun aloittamisajankohtina olisi syytä välttää.

Toiminnan yhteinen suunnittelu on tärkeää harjoitteluun liittyvän yhteistyön onnistumisen kannalta. Se on sekä alakoulun arjen ja aikataulujen huomioon ottamista että uusien ideoiden tuomista Diakin ja opiskelijoiden taholta. Tähän liittyy yhteistyö opiskelijoita ohjaavien ammattikorkeakoulun opettajien kanssa. Yhteiset palaverit ja ohjaus varmistavat sen, että opiskelija tietää, mikä on aikuisen rooli ja mitä velvollisuuksia aikuisella on, muun muassa

vaitiolovelvollisuus. Opiskelijan tulee kyetä johdonmukaiseen työskentelyyn alakoulussa, ja näin hän voi vastata esimerkiksi sovittuihin kehittämistarpeisiin. Näin toteutuessaan yhteistyön koettiin palvelevan sekä alakoulua että ammattikorkeakoulua, siihen oltiin tyytyväisiä, ja yhteistyön toivottiin jatkuvan hankkeista riippumatta.

Hankkeessa toteutettu yhteistyö sisälsi myös koulujen henkilökunnalle tarjottavaa koulutusta ja konsultaatioita. Lisäksi koulut ja kouluissa toteutettu toiminta olivat opiskelijoiden tekemien opinnäytetöitten sekä harjoittelu- ja muiden kirjallisten tehtävien aiheena. Näitten merkitys kouluille ei erityisesti korostunut arviointiaineistossa: koulukonsultaatiot ja koulutus olivat "OK". Kouluilta välittyneen kokemuksen mukaan, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta, "tekeminen" eli harjoittelut olivat hyödyllisempiä kuin "paperit", esimerkiksi opinnäytetyöt.

Koulun sosiaalihjauksen malli

Yksi tulos, joka oli kirjattu hankesuunnitelmaan ja jonka odotettiin syntyvän lähituen kehittämisen myötä, oli kouluohjauksen toimintamalli. Hankkeen edetessä tavoite täsmentyi sosiaalihjauksen malliksi, joka lisäisi sosiaalista asiantuntemusta alakouluihin. Sitä voidaan pitää ennaltaehkäisevää työtä tekevän ja varhaista tukea tarjoavan, alakoulussa työskentelevän sosionomin työnkuvan määrittelyä. Seuraavassa koulun sosiaalihjauksen mallia tarkastellaan arviointiaineistoon perustuen koulun näkökulmasta. Tämän avulla muodostetaan käsitys koulun sosiaalihjauksen mahdollisuuksista osana palvelurakennetta.

Hankkeen kokemusten ja aiemman yhteistyön perusteella kouluissa oli tiedostettu hyötyjä, joita koululle ja lapsille on lisäaikuisista, jotka eivät ole opettajia, kuraattoreita, psykologeja tai kouluavustajia. Kouluilla havaittiin, että aikuisilla, joilla on aikaa olla lasten kanssa, joita on helppo lähestyä ja jotka voivat tukea lapsia muissakin kuin opetukseen liittyvissä asioissa, on suuri merkitys lapsille. Lisäaikuisten mahdollisuus tukea lapsia ja vanhempia perusasioissa ja tarjota lähitukea ja vertaisryhmätoimintaa, nähtiin ennaltaehkäisevänä työnä. Erityisen hyödyllisenä se nähtiin niiden lasten osalta, joiden kasvuympäristö on haasteellinen ja mahdollisuudet osallistua esimerkiksi maksulliseen harrastustoimintaan ovat muun muassa perheen taloudellisesta tilanteesta johtuen vähäiset. Tuki perusasioissa, sosiaalisten ja tunnetaitojen sekä minäkuvan vahvistaminen voi näiden lasten kohdalla olla ratkaisevaa myöhempien ongelmien ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Vaikka oppilashuolto on kattavaa, se keskittyy jo havaittuihin ongelmiin eikä pysty ottamaan vastuuta ennaltaehkäisevästä työstä.

Edellisen perusteella hankkeessa mukana olleissa kouluissa oli havaittu tarve "kouluaikuiselle" tai ohjaajalle, ja työhön soveltuu sosionomi. Voidaan

puhua koulun sosiaaliohjauksesta. Sosiaaliohjauksen haaste on sen resursointi. Harjoittelevat opiskelijat nähtiin yhtenä mahdollisena tapana järjestää sosiaaliohjausta. Rahallisen panostuksen kannalta opiskelijat ovat ”halpa” tapa järjestää kouluille sosiaaliohjauksen kaltaista toimintaa. Haasteena on kuitenkin sopivien opiskelijoiden löytyminen ja harjoittelijoiden ohjaus sekä opiskelijoiden vaihtuminen ja uusien opiskelijoiden vaatima henkilökunnan panostus.

Yhteistyöstä muiden tahojen kanssa, esimerkiksi seurakuntien ja järjestöjen, jotka voisivat tarjota kouluaikeisia, kouluilla oli myös kokemusta, mutta melko vähän. Tällaisessakin mallissa jonkun on vastattava tarvittavista resursseista. Kolmas tapa on täydentää koulujen tehtävärakenteita koulusosiaaliohjaajilla. Koska koulusosiaaliohjaajan ajatellaan tekevän ennaltaehkäisevää työtä lasten ja perheiden hyväksi, koulun sosiaaliohjaajasta aiheutuvaa lisäkustannusta voidaan suhteuttaa lastensuojelun kustannuksiin. Jos sosionomi työskentelisi koulussa vakituisesti, palkkauskustannukset olisivat noin 40 000 € vuodessa (karkea arvio). Esimerkiksi lasten sijaishuollon kustannukset ammatillisessa perhekodissa ovat lasta kohti noin 58 000 €/vuosi (v. 2007 kustannustaso; Väisänen & Hujanen 2010).

Hankkeen toteuttamisen liittyviä huomioita ja haasteita

Lapsen ääni koulussa -hanke poikkeaa monista muista toteutetuista kehittämishankkeista erityisesti kahdella tavalla. Hanke toteutettiin pääasiassa ammattikorkeakoulun opiskelijoiden toimintana ja kehittäjät – opiskelijat ja heidän ohjaajansa – tulivat kouluorganisaation ulkopuolelta, ammattikorkeakoulusta. Molemmista seurasi sekä haasteita että etuja.

Opiskelijoiden keskeisyys hankkeen toteuttajina aiheutti sen, että hankkeessa toimi suuri joukko henkilöitä toteuttamassa monenlaista toimintaa. Vaarana tällöin on toiminnan pirstoutuminen ja koordinaation haasteiden kasvaminen. Harjoittelujen yhteydessä toteutettu toiminta tarkoittaa myös lyhytkestoisuutta, joka vaikeuttaa kohderyhmälle tavoiteltavien vaikutusten syntymistä ja havaitsemista. Sekä koordinaation että vaikutusten havaitsemisen haasteellisuuteen liittyy se, että opiskelijoiden toteuttaman toiminnan vaikutuksia tai vaikutuksiin liittyviä ilmiöitä ei ole systemaattisesti havainnoitu ja kirjattu. Tämä on vaikeuttanut kehitettyjen toimintatapojen arviointia.

Oma merkityksensä on myös sillä, että kehittäjät tulivat kohdeorganisaatioiden ulkopuolelta. Ulkopuoliset kehittäjät voivat tuoda kehittämiseen uusia ideoita ja näkökulmia. Tämä oli tunnistettavissa myös tässä hankkeessa. Samalla ulkoa tulevien kehittäjien on oltava erityisen herkkiä ja kunnioitettava yhteisöä, johon he tulevat. Tämä on edellytys sille, että kehitettävä toiminta

ei jää irralliseksi vaan sillä on mahdollisuus integroitua osaksi organisaation toimintaa. Tutustuminen yhteisöön ja sen tarpeisiin vie aina aikaa toiminnalta ja kehittämistyöltä.

Tavoiteltujen vaikutusten määrittämistä ja havainnointia vaikeutti myös hankkeen tavoitteiden monitasoisuus. Yleisenä tavoitteena mainittujen lasten ja nuorten osallisuuden sekä kasvatuskumppanuuden edistämisen lisäksi tavoitteina olivat myös yhteistyömalli ammattikorkeakoulun ja alakoulun välille sekä koulun sosiaaliohjaajan toimintamalli. Erilaisten tavoitteiden kiinnostavuus ja tärkeys vaihteli toimijasta riippuen. Lisäksi – kuten usein hanketyössä tapahtuu – huomio kiinnittyi helposti tavoitteiden sijasta keinoihin. Samalla vaikutusten seuraaminen heikkenee erityisesti, jos siitä ei ole systemaattisesti sovittu kentällä toimivien kanssa. Hankkeessa, jossa on paljon toimijoita, riski on sitäkin suurempi.

Tavoitteiden saavuttamista ja kehitettyjen toimintamallien hyvyttä kuvaavan tiedon kokoamista olisi tukenut tavoitteiden selkeämpi avaaminen ja konkretisoiminen sekä oletettujen vaikutusmekanismien kuvaaminen. Tällä tavoin sekä toimijoille itselleen että arvioijille olisi osoitettu ne ilmiöt, jotka viestivät, että toiminta vaikuttaa siten kuin on odotettu. Nämä ovat samalla asioita, joiden avulla voidaan todistaa kehittämistoiminnan vaikutuksia.

Lapsen ääni hankkeessa oli mukana kolme erilaista koulua. Hankkeen päättyessä voidaan pohtia, olisiko koulujen erilaisuutta voitu hyödyntää tietoisemmin ja enemmän. Samat toimintatavat eivät välttämättä toimi samalla tavalla erilaisissa kouluympäristöissä.

Oma kysymyksensä on hanketoiminnan hallinto. Hankkeen suunnittelu ja läpi vieminen kokouskäytäntöineen on prosessi, joka esimerkiksi koulujen henkilökunnalle oman työn ohessa tuntuu raskaalta. Tästä huolimatta koulut ovat kiinnostuneita osallistumaan kehittämistyön ideointiin ja hanketyöhön. Haasteeksi nouseekin, voidaanko ja osataanko kehittämisprosessia keventää niin, että esimerkiksi koulujen henkilökunnan olisi helpompi osallistua sekä kehittämishankkeiden suunnitteluun että olla mukana hankkeiden toteutuksessa.

5. Yhteenveto arvioinnista

Arviointi toteutettiin analysoimalla pääasiassa hankkeessa syntyneitä aineistoa, opinnäytetöitä, harjoitteluraportteja, opiskelijoitten muita kirjallisia tuotoksia ja hankkeessa syntyneitä haastatteluaineistoja. Lisäksi arviointia varten haastateltiin hankkeessa mukana olleiden koulujen rehtoreita. Arvioinnin painopiste on niissä ilmiöissä, jotka viittaavat mahdollisiin vaikutuksiin lasten, nuorten ja perheiden elämässä sekä kehitettyjen toimintamuotojen mahdollisuuksissa juurtua osaksi palvelurakennetta.

Lapset ottivat opiskelijoiden toteuttamat lähituen ja vertaisryhmätoiminnan muodot hyvin vastaan ja heidän reaktionsa viittasivat siihen, että lapset hyötyvät toiminnasta. Myös koulujen henkilökunta piti toimintaa hyvänä. Erityisen hyvänä kouluilla pidettiin välituntileikkitoimintaa, joka pyritään ottamaan osaksi koulujen arkea. Koulun ja kodin yhteistyötä edistävästä toiminnasta vanhemmille tarkoitetut aamukahvilaisuudet tavoittivat vanhempia paremmin kuin perinteiset vanhemmille tarkoitetut tilaisuudet. Erityisinä hyötyjinä olivat vanhemmat, jotka kokevat epävarmuutta tavanomaisissa muodollisemmissa tilaisuuksissa – tällaisia ovat esimerkiksi maahanmuuttajavanhemmat. Vapaamuotoiset aamukahvilaisuudet havaittiin myös kevyiksi järjestää, ja toimintaa aiotaan kouluilla jatkaa.

Sosiaali- ja terveystalouden ammattikorkeakoulun ja alakoulun yhteistyömallin hyödyt konkretisoituivat kouluilla harjoittelevien opiskelijoitten toiminnan kautta. Kouluille saatiin tarpeellisia lisäaikuisia, joita lasten on helppo lähestyä erityisesti oppituntien ulkopuolella. Harjoittelijoitten lähitukeen liittyvä toiminta, joka perustui sosiaalisen asiantuntemukseen, muodosti perustan koulun sosiaaliohjauksen mallille. Sosiaaliohjaajien mahdollisuus tukea lapsia ja vanhempia perusasioissa nähtiin ennaltaehkäisevänä työnä, jota koulun nykyiset toimijat eivät pysty tekemään. Toiminnan vakiinnuttaminen vaatisi koulujen tehtävärakenteen muuttamista ja resurssien ohjaamista tähän tarkoitukseen, mikä on haasteellista.

Hankkeen tavoitteista haasteellisin oli monialaisen ja moniammatillisen yhteistyön kehittäminen kouluissa, joissa hankkeen aikana ei tapahtunut mainittavaa muutosta. Haasteellisuus liittyi olemassa oleviin tehtäväkuvuihin, rakenteisiin ja hallintokuntarajoihin, jotka muuttuvat hitaasti.

Hankkeessa oli paljon toimijoita, ammattikorkeakouluopiskelijoita, jotka tulivat kehitettävään organisaatioon, kouluille, ulkopuolelta ja kukin vain jokseenkin aikaa. Hankkeessa oli myös monitasoisia tavoitteita. Nämä korostivat koordinaation ja tavoitteiden määrittelyn merkitystä sekä toiminnan toteuttamisen että vaikutusten arvioimisen näkökulmasta.

LÄHTEET

- Aaltonen, Marjo; Ojanen, Tuija; Vihunen, Riitta & Vilén, Marika 1999. Nuoren aika. Helsinki: WSOY.
- Ammattikorkeakoululaki 2003/351.
- Armanto, Annukka 2009. Pallo hallussa – terveyttä kaveriporukassa. Yhdessä kohti lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia. Teoksessa Elina Eriksson, Arja Markkanen & Marianne Tast (toim.) Hankkeet hoitotyön korkeakoulutuksen ja työelämän yhteisenä muutosvoimana. C. Katsauksia ja aineistoja. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Brener, Nancy D., Weist, M., Adelman, H., Taylor, L. & Vernon-Smiley, M. (2007) Mental Health and Social Services: Results From the School Health Policies and Programs Study 2006. *Journal of School Health*, Vol. 77, No 8, 486-499
- Brotherus, Annu; Hytönen, Juhani & Krokfors, Leena 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. Helsinki: WSOY.
- Helle, Laura; Tynjälä, Päivi & Vesterinen, Pirkko 2004. Työelämäprojekti oppimisympäristönä. Teoksessa Päivi Tynjälä, Jussi Välimaa & Mari Murtonen (toim.). Korkeakoulutus, oppiminen ja työelämä. Juva: Bookwell Oy, 255–273.
- Joonas, Raisa & Sundström, Niina 2010. Aamuhetki tukemassa maahanmuuttajataustaisten perheiden ja koulun välistä yhteistyötä. Sosionomi (amk) opinnäytetyö. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Luettu 9.5.2011. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010112916201>.
- Karlsson, Liisa 2003. Leikitään yhdessä. Teoksessa Pirkko Sassi (toim.) Koulupihan mahdollisuudet -opus. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 36–37.
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy.
- Laine, Terhi; Pesonen, Aino-Elina & Armanto, Annukka. 2011. Sosionomiopiskelijat lapsen osallisuuden tukijoina alakoulussa. Amk-julkaisu. Tulossa.
- Laitila, Minna. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Health Sciences 31. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Launonen, Leevi & Pulkkinen, Lea (toim.) 2004. Koulu kasvuyhteisönä. Kohti uutta toimintakulttuuria. Opetus 2000. Jyväskylä: PS -kustannus.

- Milbourne, L. 2005. Children, families and inter-agency work: experiences of partnership work in primary education settings. *British Education Research Journal*, Vol. 31, No 6, 675–695.
- Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallituksen määräykset 1–3/011/2004. Helsinki.
- Opetusministeriö 2007. Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012. Kehittämissuunnitelma 2007. Helsinki: Opetusministeriö. Luettu 24.9.2010. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/kesu_2012_fi.pdf .
- Pesonen Aino-Elina; Lehtinen Maria & Huhtala Katja 2010. Kouluvalmiuksien tukeminen pienryhmätoiminnan avulla. Teoksessa Terhi Laine, Susanna Hyväri & Päivi Vuokila-Oikkonen, (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi, 67–84.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Puolimatka, Tapio 2011. *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Pulkkinen, Lea & Launonen, Leevi 2005. *Ehetytty koulupäivä*. Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen. Helsinki: Edita.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelma. Viitattu 9.9.2011. <http://www.aka.fi/Tiedostot/Strategiat/hallitusohjelma2007.pdf>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2008. *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma, KASTE 2008–2011*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:6.
- Vesterinen, Paula 2001. *Projektiopiskelu ja -oppiminen ammattikorkeakoulussa*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 189. Luettu 12.3.2011. <http://dissertations.jyu.fi/studeduc/9513911691.pdf>.
- Väisänen, Antti & Hujanen, Timo 2010. *Sosiaalihuollon yksikkökustannukset Suomessa vuonna 2007*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ylimäinen, Katja & Pahtaja, Visa 2003. *Pihan leikki- ja urheiluvälineet lapsen kehityksen tukena*. Teoksessa *Koulunpuhan mahdollisuudet -opas*. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto. 36–38.

Liite 1

Ohjausryhmän jäsenet

Erma, Arja, osastonhoitaja, kouluterveydenhuolto, Espoo (1.9.2009–31.5.2010)
Hautala, Katriina, koulukuraattori, Ylästön koulu (1.1.–31.10.2011)
Hieta, Tiina, rehtori, Mellunmäen ala-aste
Kainulainen, Sakari, tutkimusjohtaja, Diak
Kasari, Juha, nuorisotyöntekijä, Mellunkylän seurakunta
Laaksonen, Seija, ylihoitaja, Helsingin kaupungin koulu- ja opiskeluterveydenhuolto
Laine, Terhi, tutkimuspäällikkö, Diak
Lindholm, Marja, lehtori, Diak, (1.8.2009–31.5.2010)
Marttinen, Juhani, koulukuraattori, Mellunmäen ala-aste
Moilanen, Pauliina, luokanopettaja, Päivänkehrän koulu
Pesonen, Aino-Elina, lehtori, Diak
Ruotsalainen, Aino, osastonhoitaja (1.9.2010–31.10.2011) Espoon terveydenhuollon edustaja
Schantz, Marja-Riitta, johtava koulukuraattori, koulukuraattoripalvelut, Espoo (1.9.–30.12.2009)
Sarpila, Jukka, rehtori, Päivänkehrän koulu
Siikaniemi, Tiina, erityisopettaja, Mellunmäen ala-aste
Tulkki, Erkki, rehtori, Ylästön koulu (1.4.2010–31.10.2011)
Virta, Sanni, luokanopettaja, Päivänkehrän koulu
Vogt, Ilse, lehtori, Diak

Liite 2

Harjoittelut hankekouluissa

Syky 2009 Mellunmäen koulu	Maaria Linnoinen (sosionomi) Tiina Valkonen (sosionomi) Teija Suba (sosionomi) Sari Mattila (sosionomi) Anneli Rantala (terveydenhoitaja)
Syky 2009 Päivänkehrän koulu	Birgit Suominen (sosionomi) Kirsi Salonen (sosionomi)
Kevät 2010 Mellunmäen koulu	Raisa Joonas (sosionomi) Nina Sundström (sosionomi) Marika Kaitaranta (sosionomi) Hanna Pasanen (terveydenhoitaja)
Kevät 2010 Päivänkehrän koulu	Laura Keronen (sosionomi) Aapo Koskela (sosionomi) Mirva Rannantie (sosionomi) Tuomas Salo (sosionomi) Heikki Mujunen (sosionomi) Timo Roivainen (sosionomi)
Syky 2010 Mellunmäen koulu	Jami Lithovius (sosionomi) Outi Peltoranta (sosionomi)
Syky 2010 Päivänkehrän koulu	Katariina Hautsalo (sosionomi) Janika Degerlund (sosionomi) Elina Närhi (terveydenhoitaja)
Syky 2010 Ylästön koulu	Aino Ranne (sosionomi) Katja Hemmilä (sosionomi)
Kevät 2011 Mellunmäen koulu	Annika Ursin (sosionomi) Tuula Nyman (sosionomi)
Kevät 2011 Päivänkehrän koulu	Anneli Ylilehto (sosionomi)
Kevät 2011 Ylästön koulu	Pia Blomberg (sosionomi) Jonna Tommolan (sosionomi) Kiira Kortelainen (sosionomi)

Liite 3

Hankkeeseen tehdyt opinnäytetyöt

Valmiit opinnäytetyöt	
Aihe	Tekijä/tekijät
1. luokan oppilaiden vanhempien kokemuksia lastensa koulun aloituksesta	Tiina Valkonen
Aamuhetki tukemassa maahanmuuttajataustaisten perheiden ja koulun välistä yhteistyötä	Raisa Joonas ja Niina Sundström
Kiireetön koulu lapsille	Heikki Mujunen
5. ja 6. luokkalaisten tyttöjen kokemuksia tyttökerhosta	Outi Peltoranta
Välituntien leikkitoiminnan kehittäminen	Marika Kaitaranta ja Päivi Helenius
Työstä naiseksi ja pojasta mieheksi Produktio murrosiän muutoksista 4 -luokkalaisille	Hanna Pasanen, Paulette Mpka-Nsenga ja Julia Pellinen
Mellunmäen alakoululaisille suunnattu harrastusseite	Tanja Ruikka ja Mia Winberg
Tekeillä olevat opinnäytetyöt	
Aihe	Tekijä/tekijät
Koulunsa aloittavan lapsen osallisuuden tukeminen leikkitoiminnan avulla	Jami Lithovius
Tunteiden tunnistamiseen liittyvän materiaalin valmistaminen 1. – 2. luokkalaisille	Janika Degerlund
Iltapäivätoiminta	Birgit Suominen ja Kirsi Salonen
Toiminnallinen tapahtuma 6.-luokkalaisille tytöille naiseksi kasvamisesta	Katariina Nieminen ja Susanna Lindholm
6. luokkalaisten kokemuksia yläasteelle siirtymisestä	Heidi Naulapää ja Pirja Saarinen
6. luokkalaisten vanhempien kokemuksia lapsen yläasteelle siirtymisestä	Katja Doktor ja Sari Jääskeläinen
Kouluterveydenhoitajan ja oppilaan kohtaaminen	Kristiina Nieminen

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja D Työpapereita

1. Meretmaa, Anne & Tiittanen, Hannele 2002.
Toimintaohje kriisitilanteessa.
2. Helminen, Jari 2002. Tallinnan avohuolto 2001.
Projektin loppuraportti.
3. Jaakkola, Hannu & Remes, Pirkko 2002.
Korkeakouluyhteistyötä Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Yhteistyön arviointi vuodelta 2001.
4. Uutaniemi, Satu (toim.) 2002.
Naiset ja tekniikka – uusia työllistymismahdollisuuksia satakunnassa. Hankkeen loppuraportti.
5. Latvus, Kari 2002.
Seurakunta ja yhteiskunnan muutos. Raportti lisäkoulutuksesta Turun arkkihiippakunnassa.
6. Haavisto, Kari & Laine, Terhi & Leino, Liisa 2002.
Sosiaalityöntekijät poliisilaitoksella. Kartoitus keväällä 2002 poliisilaitoksella työskennelleistä sosiaalityöntekijöistä.
7. Rask, Katja & Pasanen, Sina & Kainulainen, Sakari 2002.
Työtyytyväisyys ja työyhteisön kehittäminen Diakissa. Diakin henkilöstökyselyn tulokset lukuvuodelta 2001-2002.
8. Suojoki, Raili & Kotila, Hannu 2002.
Yhteisöllisempään työotteeseen – Yhteiskunnallisesti suuntautuvan perusterveydenhuollon kehittämisprojektin loppuraportti.
9. Sorva, Marja-Leena 2003.
Työn kuormittavuus ja työnohjaustarve Päijät-Hämeen keskussairaalan synnytysosaston kättilöiden kokemana.
10. Laine, Terhi 2004.
Ensi- ja turvakotitoiminnan palveluprosessien kehittäminen ja työssä jaksaminen. ETU –projektin loppuraportti.

11. Lähteenmäki, Suvi 2004.
Sosionomi (amk) Eurooppaan töihin? Tutkimus sosionomi (amk-tutkinnon vertailtavuudesta muihin eurooppalaisiin sosiaalityön tutkintoihin.
12. Mustakangas, Terhi 2004.
Työelämysuhteiden kehittäminen viestinnän keinoin
13. Gothóni, Raili 2004.
TUPA -sosiaalityön tukipalveluprojekti. Arviointiraportti 2004
14. Helminen, Jari (toim.) 2005.
Yhdessä, erikseen ja yhteensovittaen.
15. Ahonen, Pasi & Helminen, Jari & Kortelainen, Hanna 2005.
Sosiaali- ja terveysalan kouluttajatahot aluetoimijoina. Näkökulmia Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan sosiaali- ja terveysalojen kouluttajatahojen aluekehitys- sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaan.
16. Jokela, Ulla 2005.
Virtaa työpaikoille. Tapaustutkimus Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksikön diakoniaharjoittelusta.
17. Hytönen, Niina & Hälikkä, Riikka (toim.) 2005.
Minne menet digi-tv? Digi-tv:n sisältötuottamisen kehittämishankkeen väli-raportti.
18. Isomäki, Tarja 2005.
Perheet päivähoiton ja kotipalvelun perhetyön asiakkaana –lastensuojelun avohuollon kehittämishaasteet.
19. Pesonen, Aino-Elina & Zotow, Marianna 2005
Terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia edistävä työ koulu-ym-ä-ä-päristössä.
20. Vogt, Ilse 2005
Lastensuojelun laitoshuollon toimintakäytännöt ja –muodot.
21. Jääskeläinen, Ilkka 2005
Aikuissosiaalityö suurkaupungissa marginaalialueella elävien parissa.
22. Mantila, Seija 2005
Kaksoisdiagnoositilaiden hoidon ja tuen haasteet ammattihenkilöstölle päihde- ja mielenterveystyössä.

23. Hurskainen, Petri & Toikkanen, Leena 2005
Vammaiset henkilöt avo- ja laitoshuollon asiakkaina – Lähityöntekijöiden, esimiesten ja johtavien viranhaltijoiden käsityksiä ammattitaitovaatimuksista vammaistyössä.
24. Karhia, Marjaana (toim.) 2005
Kokemuksia maahanmuuttajien ammattikorkeakouluopintoihin orientoivista opinnoista.
25. Armanto, Annukka 2005
Teknologiset sovellutukset apuna ikääntyneiden kotona selviytymisen tukena ja niiden tuomat osaamisvaatimukset sosiaali- ja terveydenhoitoalalla – Kotihoidossa työskentelevien näkökulmia.
26. Kenola, Jaana & Pesonen, Helena 2005
Julkisen- ja III sektorin sekä yritysmuotoisten palveluntuottajien mahdollisuudet.
27. Koski, Arja 2005
Ikäjohtaminen sosiaali- ja terveysalan työssä.
28. Pesonen, Arja 2005
Asiantuntijuus ja osaaminen sosiaali- ja terveysalan mielenterveystyössä. Pari-, tiimi- ja verkostotyö sekä muutos ja työssä jaksaminen.
29. Nieminen, Eija & Häkkinen, Jouni 2005
Noviisi ja eksperti yhteistyössä.
30. Arvilommi, Nicola 2005
Monikulttuurisuus sosiaali- ja terveysalan ammatillisena haasteena.
31. Kivilaakso, Tuovi 2005
Sosiaali- ja terveysalan johtajuus verkostoituvassa palvelurakenteessa.
32. Voima, Kyösti 2005
Maahanmuuttajien työllistyminen sosiaali- ja terveysalalle.
33. Nieminen, Kirsti ja Zotow, Marianna
Ikääntyvien auttamistyö. Hoitotyötä, sosiaalista auttamistyötä ja luovia menetelmiä.

34. Mikkola, Arto 2005
Hyvinvointia kohti. Pieni trilogia hyvinvoinnin uusiutumisen mahdollisuuksista.
35. Hyttinen, Nina K. 2005
Pieni askel yhdelle ravintolalle, suuri kaupungille. Järvenpään Ravintola-projektin toteutus- ja vaikuttavuusarviointi.
36. Launonen, Pekka 2005
Kirkon työntekijäksi?
37. Helminen, Jari ja Ikävalko-Ratia, Sini 2006
Keskustelualoite maahanmuuttajien monipuolisten koulutuspalvelujen puolesta.
38. Helminen, Jari 2006
Hyvinvoinnin rakentajat -projekti : prosessista, tuloksista ja projektin arviointia.
39. Siltala, Mika 2006
Empatiakasvatus ja sen tukeminen Hämeenkyrön kunnassa.
40. Djupsjöbacka, Stefan 2006
Mitä koulutuksen jälkeen? Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneiden työelämään sijoittuminen ja saadun koulutuksen arviointi.
41. Rautasalo, Eija; Korhonen, Salla; Kuusela, Tuomo; Ylönen, Sirpa & Kivirinta, Mervi 2007
Co-opista Tukevaan Osuustoiminnan ja yhteisötalouden juurruttaminen osaksi ammattikorkeakouluopintoja.
42. Launonen, Pekka 2007
Kirkon työntekijäksi kasvamassa. Diakoni-, diakonissa- ja nuorisotyönohjaajaopiskelijoiden ammatillinen motivaatio, osaaminen ja identiteetti vuosina 2004–2006. Kasvu kirkon työntekijäksi –hanke. 2. tutkimusraportti.
43. Kaivola Taru, Kylmä Jari, Kivelä Pia ja Ristola Matti 2007
Pistoshuumeita käyttäneiden hiv-positiivisten naisten suhde seksiin, huumeisiin ja hiv-infektioon – laadullinen haastattelututkimus.

44. Piirainen Keijo, Hokkanen Joni ja Kettunen Aija (toim.) 2007
Esteettömyyttä, tasa-arvoa ja osallisuutta? Selvitys tietoyhteiskunnan tilasta ja mahdollisuuksista erityisryhmien näkökulmasta ja tapaus mobiilitulkkaukspilotti.
45. Rotinen Riitta-Liisa 2008
Matkalla monimuotoisuuteen – Monimuotoisuuden ja työhyvinvoinnin kehittäminen pilottityöyhteisöissä.
46. Hokkanen Joni; Kettunen, Aija ja Nieminen, Ari 2008. Esiselvitys sosiaalista työllistämistä tukevasta hautomotoiminnasta Uudellamaalla.
47. Pulliainen, Marjo; Kettunen, Aija ja Valtonen, Hannu 2008
Kotihoidon päättymisen syyt Pieksämäellä vuonna 2007.
48. Manninen, Anja (toim.) 2008
Stage. Vanhustyö - tulevaisuuden toiveammatti?
49. Rotinen Riitta Liisa, 2008
Monimuotoisen työvoiman työllistäminen. Selvitys yhteiskuntavastuullisen työllistämisen esteistä ja edellytyksistä sekä työllistämisen esteistä ja kehittämistarpeista Etelä-Savossa.
50. Kivelä Sami 2009
Nuorten asumisen tukitoimien arviointi Hämeenlinnassa, Tampereella ja Hyvinkäällä.
51. Juola Sirpa ja Väisänen Raija (toim.) 2009
Diakoniatyö yhteiskunnan muutoksessa. Diakoniaviranhaltijoiden erityiskoulutuksen kehittämishankkeet ajan tulkkeina.
52. Pakkasvirta Teela, Kainulainen Sakari, Bogomjagkova Elena, Khan Galina ja Ostrovsky Dmitri 2009
Pietarin päihdehuollon asiakaslähtöisyyttä edistämässä. "Paluu yhteiskuntaan" –projekti.
53. Isomäki Tarja & Kuukkanen Maria 2011
Täydennyskoulutusmalli perhehoitoon. Työraportti Perhehoitoliiton ja Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttamasta perhehoidon täydennyskoulutuksen pilottihankkeesta.

54. Oleg Goncharov, Olga Stackelberg, Sakari Kainulainen, Teela Pakkasvirta, Minna Suomi & Pekka Tuomola 2011
Pietarin päihdehuoltoa uudistamassa.

55. Э. Гехт, С.Кайнулайнен, Т.Паккасвирта 2011
СОВМЕСТНЫМИ СИЛАМИ ЗА ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ - опыт
Российско-Финляндского проекта «Наркологические проблемы и
здоровье в СПб и Республике Карелия».

56. Anna Karttunen, Keijo Piirainen & Aija Kettunen 2011
Politiikkaohjelmasta käytännöksi vai käytännöstä ohjelmaksi? Vetovoimainen
ja terveyttä edistävä terveydenhuolto (VeTe) -hankkeen ulkoinen arviointi.

